SOYUT

aylık edebiyat dergisi

95

salâh birsel / metin eloğlu / mehmet seyda / yılmaz gruda
tomris uyar / nihat ziyalan / muzaffer buyrukçu
ali yüce / demir özlü / gürkal aylan / füsun altıok
güven turan / afet ılgaz / ernest becker / yurdanur salman
ahmet köksal / niyazi özsan / burhan günel
evin ilyasoğlu / tuncer uçarol

EYLÜL 1976 / 10 LİRA

SOYUT

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ

SAYI 95

EYLÜL 1976

Sahibi ve sorumlu yönetmeni :
Halil İbrahim Bahar

Sayısı 10, altı aylığı 50, yıllığı 100 lira
yabancı ülkelere 180 lira

Dizgi :
Met/Er matbaası, tel: 28 28 90
Baskı :
Ze basımevi

Yazışma ve havale :
Halil İ. Bahar
Mithatpaşa cad. 19/3
Beyazıt - İstanbul

SO
YUT
SAYI : 95 /EYLÜL 1976

günlük'ten

•

salâh birsel

24 haziran 1973

Kemal Tahir, Selim İleri ile yaptığı konuşmada (*Yeni Dergi*, haziran 1973) Hitler'in fırınladığı çocukların yağından sabun yaptığını da söylüyor.

Buna benzer bir sav Malaparte'nin *Kaputt* adlı kitabında da vardır. İtalyan yazarı da Almanların, İkinci Dünya Savaşında, insan bokundan traş sabunu yaptıklarını öne sürer.

Doğrusu, sabunlara da diyecek yoktur. Yalnız bir kusurları vardır. Rengi insan tersinin rengidir. Kokusu da o bildiğimiz koku.

25 haziran

İyi insanlardan iğrenirim.

Onları görünce, şipşak üç fersah öteye sıçrarım demiyorum. Kaçamam. Kaçmak kolay değildir. Ama suratımı buruştururum.

Bana sorarsanız, kötüler, aznavurlar, çakıcılar daha dokuncasızdır. Onların katakullileri bilinir, ona göre perdah tutulur. Buna karşılık, iyi bir insanın sizi, ne zaman bastıracağını kestiremezsiniz. Yolda giderken, damdan düşen bir kiremit, saçsız ve şapkasız başı-

nızı nasıl bir anda dümdüz ederse, iyi insan da sizi öylece, tepeden inme avlar.

Ne denilmiştir? Yiğidin adını işit, kendini görme.

26 haziran 1973

Birinin, bir başkasına yönelik aşağıdan bayağı davranışını kınayanlar, o kişi gelip de kendi popolarını öptü mü, onlarda hoşafın yağı hemen kesilir.

Artık onlar için, o çanak yalayıcıdan iyisi yoktur.

O gönlü kara, o ayağı karıncalı adamı en seçkin, en dürüst insanlarla bir tutarlar.

2 temmuz

İnsanlardaki cinsel bunalım, kimi yazarları yaratmaktan alakoyar.

Ne var, hiçbir yazar, işin bu yanını açığa vurmadığı için, kim bundan, ne dereceye değin dokunca görmüştür, bilinmeden kalır. Oysa çoktur, yeteneklerini geliştiremeden kalan yazarlar.

Doğrusu, beden isteklerine kulak asmamak, onları ortadan kaldırmaya çalışmak insanlara pek uğur getirmez. İ.S. 1014 yılında Mısır'da halifelik katında lafını sürdüren Hâkim, yaşamını bu vurdumduymazlık yüzünden yitirmiştir. Hem de onu öldürten kendi kızkardeşidir.

Hâkim, kadınların ev dışında görünmesini, kapıdan, pencereden, damdan sokağa bakmasını suç saymıştır. Bununla da yetinmemiş ayakkabıcıların, zenne pabucu yapmasını da yasaklamıştır.

Elde hoşaf soğutucusuyle dolaşan halifeye arka çıkanlar da hiç eksik değildir. Bunlar sevişmeden ve öpüşmeden kesilmiş kart ve dişsiz karılardır. Erkeklerle ilişki kuran kadınları Hâkim'e yetiştirmekte birbirleriyle yarış ederler. Halife de cinsel kıpırtı geçirenleri Nil nehrinde boğdurmakta, hiç vakit yitirmez.

İyi, hoş ama cinsel yasağı kim dinler? Halifenin kız kardeşi Sittül-mülk bile birtakım erkeklerle düşüp kalkmaktan bir an geri durmaz. Çapkınlıklarının ortaya çıkacağını anladığı vakit de ağbeysinden yaka silken bir emirin evine koşarak, ondan gizini kimseye açmayacağı üzerine söz aldıktan sonra, şu öneride bulunur:

— Kardeşimin erkek, kadın, gözünü korkutmadık tek kimse bırakmadığını görüyorsunuz. Ben ilk kadınlık çağına varmış biriyim. Doğal isteklerimi doyurmadıktan sonra yaşamın ne değeri ka-

lır? Bir çaresini bulup kardeşimi öldürürseniz, size varmak için söz veriyorum. Kardeşimin ölümünden sonra küçük oğlu tahta oturacak. Siz de babalık ve akıl hocalığı ederek sultanlık yaşamı sürdüreceksiniz.

Bu gönül kamaştıran sözlere kapılan emir, bir gece Hâkimi pusuya düşürerek öldürtür. Ne ki, bir süre sonra Sitt-ül-mülk, onu kardeşinin katili olarak suçlayıp kazıklatır. Çünkü cinsel kıpırtıları onu, cinayet üzerine ortaklık kurduğu bir kişiye değil, gönlünün çektiği erkeğe doğru itelemektedir.

Bu örnek, belki yersizdir. Belki de bizim varmak istediğimiz noktadan öteye kaçmaktadır. Gelgelelim, cinsel haz kadar insanı yerinden oynatan bir ikinci haz gösterilemez.

Bana sorarsanız, benim için, Afrika'nın yaban hayvan avı üzerine iş tutmuş kitapları okumak, cinsel konulara eğilen kitapları okumakla birdir.

Kamerun'da, bir su kenarında, esmer yeleli bir Atlas aslanını vurmaya çıkan avcı, yapyalnız bir odada sevişme oyunlarını büyülten bir çift kadar coşku verir bana.

Ama bu, belki de yaşımın elli dörde gelmiş olduğunun bir işaretidir.

3 temmuz

Ayaklarımı yıkadım.

İç çamaşırlarımı değiştirdim.

Hastaneye, dişlerimi baktırmaya gidiyorum.

Sayrılıkevine her gidişimde, büyük bir hastalığım olduğu ortaya çıkacak, beni hemen yataklardan birine yatıracaklar korkusu yaşar içimde.

Bu yüzden de temizlenmeden, temiz çamaşır, temiz gömlek giymeden sokağa adım atmam. İki gün önce sakal traşı olmuşsam, yeniden sarılırım jilete.

Marilyn Monroe'nun analığı da kendisine, sokağa çıkarken, temiz don giymesini öğütlermiş. «Araba çarpıp hastanelik olursan, temiz görünsün hiç değilse,» dermiş.

Bütün insanlar böyledir belki. Ama biz, başkaları da böyle mi, değil mi bilmeyiz. Bilmediğimiz için de yaptıklarımızı başkalarına açıklamaktan çekiniriz.

Neden üçüncü kişilerin bizi, sütten çıkma ak kaşık bellemesine, bunca önem veririz. O da belli değil. Ben, gerçekte boyuna suya

dalıp çıkan bir karabatak değilim. Suyu sevmem demiyorum. Severim. Ama yıkanmak zoruma gelir. Üşenirim.

XIV. Louis çağında Fransa'da dünyaya gelmiş olsaydım, belki hiçbir sıkıntım olmazdı. O yüzyılların insanları hemen hemen hiç yıkanmazmış. Bedenlerinin pis kokusunu saklamak için de bol bol lavanta kullanırlarmış.

Bu işte kadınlar daha usta imiş. Apış aralarına kokulu çiçek doldurulmuş kesecikler sıkıştırırlarmış.

Ören, 6 temmuz

Başkalarını tanımam ya, bugün kendimi de tanımadığını anladım.

Ankara'da iken günlüğüme, yaşantım boyunca aynaya ilk kez baktığımı yazmıştım. Meğer, doğru değilmiş bu. Ben de bir ayna çocuğu imişim.

Kendi üzerimdeki bu gözleme şöyle vardım:

Dün gece saat dokuzda Ören'e gelmiştim. İçeri girer girmez musluğa koşarak yüzümü yıkadım. İlkin hiçbir şeyin farkında değildim. Ama yüzümden sabunları akıttıktan sonra gözlerim benden habersiz musluğun üzerine kaydı. Ayna gibi bir şeyler aradı. Bulamayınca da bir hoş oldu.

O zaman çaktım ki, ben Tanrının günü aynada yüzünün çizgilerini, yüzünün derisini didik didik eden bir insandan başkası değilim.

12 ağustos

Burhaniye açık hava sinemasında uyduruk bir film.

Oyunculardan birinin soyadı içimi gıcıkladı: Fürstenberg.

Sinemadan çıkarken aklımda hep o.

Fürstenberg.

Fürstenberg.

Fürstenberg.

Bir ara kendi adımı da onunla birleştirerek nasıl olacağına baktım: Salâh Fürstenberg.

Yada: Salâh B. Fürstenberg.

Ben bu oyunu sık sık oynarım.

Hoşuma giden yazar adlarını da bu oyuna kattığım olur kimi zaman.

Kimi zaman da yeni ve değişik soyadları bularak, yazı adımı onlarla yeniden kurarım: Salâh Üstükarlı.

13 ağustos

Ben kimseye budala demem.

Bilirim ki, birine budala demek başkalarının hakkını yemektir. Hem bir budalaya damdan düşercesine, kafa durumunu açıklamak gerekmez. Budala demenin de çok özel ve bilimsel yolları vardır.

Ne ki, ben de hep düşünceler içinde olduğumdan çokluk bana da budala gözüyle bakarlar.

Gerçekte, birinin budalalığını anlamak da çok zordur. Adamlar devlet batırıyorlar da, kimse onların zekâlarından kuşkulanmıyor.

(Burada çağrışımlarımı kullanmıyorum.)

24 ağustos

Kahveler Kitabı'nı bitirdim. Sonuçtan hiç de memnun değilim.

Dost, dost, dost.

Dostlar, insandan çok şeyler bekler.

Onlar için gerçekleri rayından çıkarmanız, yalan söylemeniz, yaptıkları saçmalık ve haksızlıkları savunmanız gerekir. Bunlara yan çizerseniz sizi en ağır sözlerle suçlarlar:

— Dostluğa sığar mı bu?

Sığar mı, sığmaz mı? Kim karar verecek buna?

Bir insan gerçeği nasıl yerden kalkamaz eder? Nasıl belini çökertir?

Bir Latin yazarı bunun en filintasını söylemiştir:

— Eflatun'u severim. Ama gerçeği daha çok severim.

28 eylül

Akşama değin aralıksız çalışabilmek için tıka basa bir kahvaltı.

Son 10 sayfasını okuyarak *Kelleci Mehmet*'i bitirdim.

Boyuna laf, laf, laf. Ama konuşmaların topu da çok canlı. Kişiler de öyle. Yine de insan bir yerde bunalır gibi oluyor.

Yahya Kemal'in edebiyat üzerine yazıları.

Onlardan *Kahveler Kitabı*'nda yararlanabileceklerimi saptadım.

Yahya Kemal zaman zaman, içinde yaşadığı toplumun ozanı olmak istemiştir. Hece ile yazdığı şiirler bunu gösterir.

1935 yılında *Kültür Haftası*'nda yazdığı «Mektepten Memlekete» adlı yazı da bu isteğin canlı bir örneği.

Gelgelelim kültürü, alıştığı şiir dünyası onu Osmanlı ozanı olmaktan kurtaramamıştır.

İstanbul 19 ekim

Kadıköy'de, Ankara'ya dönmek üzere otobüs bekliyorum. Daha doğrusu, otobüse yetiştirecek minibüsü.

Bir sürü insan geliyor, gidiyor. Topunun da kendi dünyası var. Ama hepsi de benim figüranlarım.

Hop, bir kadın daha.

Oksijenle sarartılmış saçlar. Siyah entari, siyah çanta, delikli siyah ayakkabılar. Sol kolda pembe bir hırka.

Bütün bu görünüm, benim için iki kahverengi, bir tirşe arasında siyah bir leke.

Ankara 11 kasım

Geçen gün ciltçiye verdiğim kitabı almaya gittim.

Cilde deyecek yok, ama 10-15 sayfanın alt satırlarını bıçak götürmüş. Nerdeyse ağlayacaktım. Ahmet Rasim'in *Gülüp Ağladıklarım* adlı kitabıydı. Piyasada bulabilirsen bul.

Yaptığı işi ciltçinin burnuna soktum. O da üzüldü. «Çırağın işi» dedi. Ama benden yine on papı aldı.

Geçen yılda odamın kapısını biraz yukarı çektirmek için bir usta çağırmıştım. O da öğleye kadar çalıştıktan sonra 50 pap alarak gitti. Sonradan ben yeni bir usta çağırarak bir öncekinin kapıda yaptığı dokuncaları ortadan kaldırtmaya çalıştım.

28 kasım

Bir yönetimin dürüstlüğü, doğruluğu ne demektir? Yönetim altındaki kişilerin topunun çıkarlarına uygun olması mı? Yoksa çoğunluğun çıkarlarına uygun olması mı?

Bir yönetimden, herkesin çıkarlarına karşılık vermesi beklenemez elbet.

Çoğunluğun çıkarlarına denk düşmesi ise, herkesin çıkarına uygun olmadığı anlamına gelir.

29 kasım

Ben günlüğümde kimden söz etsem, onun değeri, gözümde daha bir artıyor. Sevgim genişliyor, büyüyor.

Bu, sanırım biraz da özel günlüklerin bir özelliği.

İnsanlarla ilişki kurmadan, onlara sevgi çelenkleri fırlatmadan yazılan günlük sadece edebiyat günlüğüdür.

Özel günlük yazmak istediniz mi, ya insanlarla aranıza sevgi köprüleri kuracak yada kendinizi gözlem altında tutacaksınız.

30 kasım

İki yıldır sürdürmeye çalıştığım günlüğümü gözden geçirdim.

Gördüm ki, en çok ayın ortalarına doğru ona eğilmişim. En çok da ayın 20., 27. ve 28, günleri ayranım kabarmış. Buna karşılık ayın 31. günlerinde ondan bir hayli uzak durmuşum.

16. günler de öyle. 22 ayda sadece üç ayın on altısında söyleyecek lafım olmuş.

Bunlardan hiçbir sonuç çıkaramayınca üzüldüm. 1 saat boyunca, boşu boşuna günlüğümün dökümünü yapmıştım.

24 aralık

Her gün sekiz yada on saat *Kahveler Kitabı*'nı yazmayı sürdürüyorum. Son aylarda günlüğümü bir başına bırakmamın nedeni bu. Günlük yazdım mı, *Kahveler Kitabı* duruyor. Ben de kitabın arkasını almak için boyuna ona çalışıyor, boyuna da işime yarayacak kitapları okuyorum.

Çok yordu beni bu iş. Zorluk şurda:

Yalnız kendi anılarımı değil, başkalarının anılarını anlattım. Dahası, başkalarının, unutmuş oldukları anılarını anlattım.

Ne ki, onlardan çok şeyler çıkarılabilir. Ama bunun ancak sonuç çıkarmasını bilenler üstesinden gelebilir.

Sözgelişi, Attila İlhan'la Fethi Naci'nin *Cennet Bahçesi*'nde rastladıkları bir garipçik üzerine ertesi gün *Baylan*'da tartışmaları bütün bir kuşağın çilesini gösterir.

13 ocak 1974

Üst üste üç çorap giymekle ayaklarımı biraz olsun sıcak tutabiliyorum. Böyle yapmasam boyuna ayakyoluna koşuyorum. Yarım saatte bir. Kimi zaman da on beş dakika. Her defasında da, bir litreye yakın idrar boşaltıyorum. Beyazdan beyaz, sudan lekesiz bir idrar.

İki yıl önce doktorlar «Prostat ameliyatı» dedi. Ben aldırmadım.

Daha da aldırmayacağım. Ta ki tehlike gelip sınıra dayanıncaya dek.

Yaz ayları, sıcakta işim kolay. Kışın sırtıma birkaç da kazak geçirmem gerekiyor.

Dün çamaşır günüydü. Gündelikçi bütün çoraplarımı kirlilikte bulunca kızdı. Jale'ye şöyle demiş:

— Ağbeyim çorapsız mı geziyor? Bütün çorapları burda.

Kaloriferleri iyi yaksalar hiçbir sorun olmayacak. Gecelere deyecek yok. Ama gündüzleri, erkekler işte olduğu için, yalancıktan yakıyorlar.

Dünyanın, erkeklerin düzenine göre kurulmuş olmasına, kadınlardan çok içerliyorum.

19 ocak

Soğuğa karşın *Kahveler Kitabı*'nı yürütüyorum. Kitap şiştikçe şişti. Temmuz ve ağustosta yazdıklarımın dört katını yazdım. Onu belki ikiye bölmek gerekecek. Ama kitaptan oldukça memnunum. Geçen hafta yeni bir deyiş (üslup) değişikliği yaptım. Artık her şey yerine oturdu.

20 ocak

Descartes usun kurallarını saptamıştır.

Bunu yaparken de her şeyin, her yorumun usa uygun olmasını istemiştir.

Yaşama filozofları da — sayılarının ne denli az olduğunu biliyorum — gerçeğe benzer bir şeyler koymak düşüncesinde iseler ortaya, yaşamın kurallarına dört elle sarılmalı, işi dikinden alarak yaşamı dümdüz etmekten çekinmelidirler.

7 şubat

Bir kadın — mürekkep yalamışlardan biri — kocasının hasta düşmesine çok üzülmüş. Ama sonradan kocasına bakmak, saçını süpürge etmek fırsatı çıktı diye de sevinmiş.

La Fontaine'in masalları arasında böyle bir öykü yoktur ama, insanoğlunun yaşamını telleyip pullayan da bu gibi davranışlardır.

28 nisan

Refik Durbaş bir şiirinde akşamın tarihsel bir mareşal olduğunu söylüyor.

Ne güzel günün akşam olması!

Zamanın ağır, ağır, kılını kıpırdatmadan, istifini bozmadan, birtakım acıları, gözyaşlarını, sevinçleri geride bırakarak süzülüp gitmesi.

Zaman hep aynı anı yaşamaktan, aynı an içinde cas cas yanmaktan kurtarır bizi.

Çok küçükken, bir gazetede sürekli olarak yayınlanan bir roman okumuştum: *Abıhayat*. Usumdan hiç çıkmayan bu romanda ölümsüzlüğü arayan ve ona erişen bir adamın öyküsü dile getiriliyordu. Ama yıllar yıllara bindirdikçe adam ölümsüzlüğün korkunç bir şey olduğunu anlamaya başlar.

Doğrusu, doğa her şeyi çok iyi düzenlemiştir.

Uzun süren bir günün sonunda, o güne yakışan en güzel şey akşamdır. Ama günün, ortalık yerinden kesilmemesi, seyrini sonuna değin sürdürmesi de gerek.

İşte akşamlar o vakit tarihsel bir mareşal olur.

Aynı gün, saat 21.30

Bir yazardan saçılan, kırık dökük sözler, yarım yamalak yazılar hiçbir şey anlatmaz.

(Anlatır mı?)

Düşünceler gerçek biçimini almadan önce kimbilir ne evrelerden geçecek, ne altbiçimlerden dolanacaktır. Şimdi şu kağıtta görülen sözleredn çok başka sözler halinde ortaya çıkacaktır.

Benim bildiğim, kahve konuşmalarından, baştan savma mektuplardan, kırık dökük yazılardan hiçbir şey çıkarılamaz. Yazarın gerçek eğilimi bunlardan anlaşılamaz. Oysa devlet yöneticileri bunlara çokça önem verir. Bu türlü savruklukları derlemek için yazarların ardına adam koyarlar.

Bir de şu var: Her yazı, yazarın düşüncesini gereğince yansıtmaya bilir. Çünkü her yazının başarılı olduğu, yazarın düşüncesini her yazıda başarıyle anlatabildiği şimdiye değin görülmemiştir. Ama yazarları sevmeyenler, yazarları fellek fellek kovalayanlar bunun üzerinde durmaz. Onlar en beceriksizce yazılara bile usta elinden çıkmış, dört başı bayındır bir yapıt gözüyle bakarlar.

26 temmuz

Dört gün, geceli gündüzlü okuyarak Kemal Tahir'in *Yediçınar Yaylası*'nı bitirdim.

Yine çan, çan, çan.

Tüm kişiler dilli düdük.

Oturuyor, oturuyor vede çene patlatıyorlar.

Hem yalnız olan işler üzerine değil, olmamış işler için de ahkâm kesiyorlar.

Denilebilir ki yapıt, ilkin oyun olarak yazılmış, sonra da romana dönüştürülmüş. Büyük bir parçasının 24 saat içinde ve belli yerlerde geçmesi insana bunu düşündürtüyor: 5 perdelik, yada üç perde iki tabloluk bir oyun.

Konuşmalar da çokluk uçkur üzerine.

Kadına bir mal gözüyle bakan erkekler ulam, ulam.

Ama konuşmaların tadına diyecek yok.

Kemal Tahir ağzından bal akıtıyor sanki.

Nedir, daha önce okuduğum *Kelleci Mehmet*'le *Kurt Kanunu* yanında *Yediçınar*'a alkış tutmam. Pek pek bir iki çat pat. O kadar.

8 ağustos

Küllenmiş çağla rengi.

Fakir Baykurt'un *Köygöçüren* romanında raslıyorum yeşilin bu türüne.

Sözlükler çokluk yeşil der, başka bir şey demez.

Oysa değişik çeşitleri vardır yeşilin:

Cam göbeği, pas yeşili, İngiliz yeşili, zümrüt yeşili, çinko yeşili, krom yeşili, Çin yeşili, kobalt yeşili, yaş ağaç yeşili, bakır yeşili, tunç yeşili, toprak yeşili, Türk yeşili, limon küfü, nefti, zeytin yeşili, çimen yeşili, hacı yeşili, Veronez yeşili, elma yeşili, Nil yeşili, kursak yeşili, Viktorya yeşili, lak yeşili, çayır yeşili ve çağla yeşili.

Bir sürü yeşil ki insana uykusuz gözlerle düş gördürür.

Ama ressamlar bilir bunları.

Bedri Rahmi, bir kez, 99 türlü yeşil olduğundan açmıştı.

Ankara, 3 eylül

Fransız ozanlarından Cocteau yürek sözünü dilinden hiç düşürmezmiş. Mektup yazdığı vakit de imzasının yanı başına bir yürek resmi oturturmuş. Oysa, bir başka Fransız yazarının, Maurice Sachs' ın, sözlerine inanmak gerekirse, ondan daha duygusuz birine raslamak çok zormuş.

Böyleleri bizim memlekette de vardır. Bunlar yalnız kendi şiirlerini sürmesini bilen kişiler değil, aynı zamanda başkalarının yaratılarını da kendilerine mal etmenin üstesinden gelen kerizcilerdir.

11 mart 1976

metin eloğlu

a)

«Kocamış Balıkçı»sını tasarlarken miydi HEMİNGWAY;
VANGOGH, bir de Arles'a gitmiş ki;
Çamurca, mermerce düşünürken miydi RODİN;
GİDE, Oscar Wilde'la el/sıkıştığında;
SİNAN, Üsküdar'daki şu minik camiyi bismillâh'larken;

Tam da zil/zurna'lar BEETHOVEN'i çalarken;
Tam da hani ben şu yaşadığımda...

b)

Bacasız, yelkensiz, densiz/denizsiz bir gemi
Ki, forsaları benim tek yaşama tanığımdır, sen;
Ölümün.. (ölüm Taşköprü'lü müdür?) bidaha adını anıverirsem,
Yüzüme söyleyin e mi?

romancı günlüğü

•

mehmet seyda

◆ *KAYA TANYERİ'NİN BAŞARISI* (4.7.1976)

Bugünkü Politika'da okudum: Bizim Kadıköy'deki eczacı Kaya Tanyeri, üstüste, üçüncü kez, kısa metrajlı filmde birincilik ödülü kazanmış. Ataol Behramoğlu'nun bir şiirinden esinlenmişti. Geçen yıl da Neruda'nın bir şiirinden..

Konuşmasında, kısa metrajlı filmlerin konu seçiminde şiirden kaynaklanmasının yerinde olacağını söylüyor. Başarıları da, sanırım, onu bir ölçüde doğruluyor.

Fotoğrafçıydı, ressamdı, yontucuydu, tüfek meraklısıydı Kaya. Eczacıdır, iyi bir poker oyuncusudur, şakacıdır. Şimdi de işte böyle çok başarılı bir film çekimcisi, yapımcısı.

«Kâfir, kimseye ödül mödül bırakmıyorsun..» diye yazdım, kutladım onu.

◆ *«ŞEYTAN SOFRASI»* (8.7.1976)

Ne zamandır övgüsünü duyar, dinlerim. Bugün gördüm. Yüksekçe bir tepenin altına serilmiş, mavi suların oya gibi işleyip kuşattığı adacıklar. Hava sisli, ufuk puslu olmazsa, güneşin batışı daha bir şahane olurmuş.

Bir de kayanın kıyısında «şeytanın ayağı» var; iri bir sağ ayak oraya basıp izini çıkarmış sanki. Demir parmaklık içine alıp kapısını kilitlemişler. Ayak'a paralar atılıyor, dilekte bulunuluyor.

Bizi götüren şoför Bay Cemal Ertürk dedi ki: «Beş yıl önce bu ayak burada yoktu.»

Yaşasın turizm! Bir zamanlar Pendik'ten sonraki «Temenye» yi geçseydiniz Pavli adasına yüzerdiniz, Kaynarca yarımadasına çıkınca, Marmara'ya serpili Prens Adaları'nı görürdünüz. Ama şimdi Kaynarca tersane mi ne oluyor. Bir çeşit yasak bölge. Evet, yaşasın turizm!

◆ *12 MART ÜSTÜNE* (17/18.7.1976)

Önce, Mete Tuncay'ın 11.6.1976 günlü, 188 sayılı Milliyet Sanat Dergisi'ndeki «Deniz'lerin anısı» adlı yazısı. Ondan, Ahmet Kahraman'ın 6-23 Mayıs günleri arasında Politika gazetesinde yayınlanan «Asanlar ve Asılanlar» adlı yazı dizine geçiş. Kahraman, tefrikaların başına kimi şairlerimizden dizeler almış. İyi de etmiş. Ancak, onları okudukça benim aklıma Şeyh Bedrettin Destanı'ndan dizeler geldi. Hani, tarihsel zorunluklardan dem vuranlara, «... ama yürek, o bundan anlamaz pek...» dediği bir bölüm vardır ya? işte o bölümdeki dizeler. Sıra Erdal Öz'ün «Deniz Gezmiş Anlatıyor»una geldiği zaman, Deniz'in Ermal'a «Biz edebiyattan geldik reis...» demesi; «Çatışırken ve yakalanınca, ölçü olarak, öbür büyük devrimcileri düşünüyorsun. Bir devrimci nasıl davranır? O büyük devrimciler nasıl davranmıştı? Che Guevara nasıl davranmıştı? Bak, sen inceledin, yazdın bu konuyu.» diye içini dökmesi çok ilginç değil mi?

Büyük coşku. Tanıdık bir avluda sıra ile asılışları ne büyük bir trajedi. Erdal'ın kitabı bittiğinde insan şaşırıyor, bunalıyor, o günleri yeniden yaşamanın, izlemenin ağır yükü, sorumluluğu altında eziliyor.

İş bu kerteye gelmemeliydi, ama geldi. Ama getirildi. En sonunda, İsmail Cem'in gene gazeteden kesip yanımda getirdiğim «12 MART'ın iç ve dış nedenleri» adlı yazısı dizisine (Bk. Politika, 24 Mart - 13 Nisan 1976) dört elle sarıldım. Cem, epey uzun incelemesinde, dıştan yansıyan nedenleri, gözü kapalı bir kalkınma tutkusuna yakalanmış Demirel-Çağlayangil politikasının Ortadoğu'da Arap'lara yönelen alışveriş hevesine, CİA'nın parmağına bağlamaktadır. İç etkenlerse, 1960'dan sonra başlayan sosyalist edebiyatta, TİP ve DİSK çalışmalarında, tarım, ticaret, sanayi sermayeleri ile bankacılık sermayesi arasındaki çelişkilerde, küçük burjuvazi radikalizminde toplanmaktadır. Elbette, benimkisi özetin özeti.

12 Mart olayının yerinde bir incelemesi ve açıklanması sayıyorum. İ. Cem'in gazetelerde yayınlanan yazılarının çoğu sonradan ki-

taplaşıyor. Gazetede izleyemeyenlere bu olanak sağlanmalıdır, diye düşünüyorum.

◆ *KAYA'NIN MEKTUBU ve ÖREN* (21.7.1976)

Hadiye ile kızım Birsen geldiler. Bizi arabalarıyla alıp, kaldıkları yeri gezdirmeğe, Ören'e götürdüler. Ören bakımlı bir yer. Köşkler, çiçek bahçeleri arasında dolaştık. Kaldıkları motelin odası geniş, rahat. Balkonundan bütün kumsal görünüyor. Herkes güneşleniyor, çünkü deniz buz gibiymiş. Aziz, burada bir yazlık daire edindiğini söylemiş, Meral'e: «Nereye gideceğim? diye ne düşünüyorsun? Ören var ya..» demişti.

Yolda, bugün gelen Kaya'nın yanıtını okudum. Şöyle: «Nazik mektubunu aldığım sıra, Fellini ile görüşüyordum. Eksik olmasın, o da beni kutlamağa gelmiş. Neyse, o akşam ben, Fellini, Visconti, Brecht ve Anahtarcı Salih beraberce Üçel Lokantası'na gittik, sanat üstüne tartıştık. Cahil herifler beni sinirlendirdiler. Eleştirisel gerçeklik ile toplumsal yalancılık arasındaki farkı diyalektik açıdan açıklarken zeytinyağlı pilâki yemenin, beyinsel oluşuma tarihsel bakış açısından zarar getireceğini savunuyordum ki, bir de ne göreyim, Brecht pilâkiye yumulmuş. İşte o zaman kıyamet koptu. Neyse Seyda'cığım seni kendi sorumlarımla sıkmayayım belirli tarihlerde davet etmek nezaketinde bulunmuşsun, belki ben gelemem amma yerime rahmetli babamın çok sevgili bir dostunun kayınbiraderinin kaynanasının kızkardeşinin komşusu Raziye Hanım ve üç torunu (Halim, Selim, Alfred) nu göndermek istiyorum.»

Mektubu, Raziye Hanım'la Halim, Selim ve Alfred'in maskaraca çizilmiş resimleri süslemekte. At suratlı Alfred'in yanında bir açıklama var «babası Alman». Hamiş'in altında sanki eski Türkçeyi andırır eğribüğrü çizgiler ve bir soru: «Anlarsın ya?»

Benim tanıdığım, sevdiğim Kaya bu hınzır işte!

◆ *KERBELÂ'DA MIYIZ?* (22.7.1976)

Altınova'nın denizine diyecek yok. Git git, su hâlâ belinde, Üstelik dupduru. Kumları, kabukları nerdeyse tek tek sayabilirsin. Ama o iri iri, mavi mavi deniz analarına ne demeli? Ağustosta büsbütün çoğalırlarmış. Bir ikisini, kürekle, sopayla götürdük kumlara attık. Yayılıp kaldılar. Eve kendiliğinden belçi kesilen beyaz, küçük, sağır köpek geldi kokladı. Hırlayıp çekildi. Benim şikâyetim bu da değil; sitede bir Tekel bayii açılmıştı, «Burada çok paralar kazanırsınız!» demiştim, gelgelelim kaç gündür sigara çeşidi bulunduramıyor. Tekel'de yokmuş. Dahası, rakı yok, rakı!

kuyumcular

•

yılmaz gruda

TEVFİK AKDAĞ

Hadi gene başlayalım (birinci ağızdan)
Başlayalım evet - bir kar sağırlığı duyarak hep
Başlayalım bizi ozana yazdıran
Ve yaratan ve yok sayan
Ve bizi adam kılacakken ite boğduran
Hüznün adıyla başlayalım -

- şimdi arkadaşlarım gelir (siyasaldan, hukuktan
tam ortasından hiç birinin, hiç bir yerden)
birazcık rakı, biraz peynirle ne güzel içilir -

Boşunadır ibrahim, boşuna
Asılmış bu hüzün boynumuza
Ko başlayalım
Hep onunla bakacağız bir edimler kördüğümüne
İnsan sızarak bu et testiden -
(buraya kadar her şey yalınyürek
şiire ilişkin teknik)
Ki biz çok az girdik şiir karartmalarına
Bir tutam izmiri bozkırda gülerek
Oturup kristaller yonttuk aşktan, siyasaldan, hukuktan
Nice elmas işledik görünmeyen öbür yüzleriyle sözlerin
Genç bir halk bağırdık - yahu hangi kitaptan
Sonra sustuk, sustuk evet (bin ağızdan)

Dönüp bakınca gençliğim eyvah
Eyvah yakılmış gemiler
Karatahtalarda görüp atlıkarıncaları
- biz tangoyu bile zor beceririz yahu -
Burun çeken yitik bir çocuk gibi katıp yanımıza
Hiç büyümemiş çocukluğumuzu -hâlâ-
İbrahimlere gittik (birden, neden, nerden)
İki sinclair, bir steinbeck, geçerek-mi-
Şöyle bir tanıyıp engels'te marx'ı
- çıktık mı açık alınla on yılda her savaştan -
Bir sanrıyı adam kuşanıp bir ölüyü çoğaltarak

Bir suretler takınıp alınarak değiştik
Bir bayrak yarışında koşarak ihaneti
Değişen değiştirir âmentüsüne
«Öfkem vardı bir vakitler
Yalancı anahtarı cennetimin
Nasıl usulca kalktı geçerlikten»
Tutup sabrı-biz- icadettik yürek mağaralarında
Ne-belki korku-vurdukça ekmeğe, yıllara
Bir uzak ve mutlak çocuklarıma
Dehşetli bir silâh oldu beynim beynime
-silâh kaldı hep-
Artık arkadaşlarım da gelmez
-Bir kuşak düştü dışına umudun-
Şimdi bir meyhanede - o burun çeken çocuk, o hüzün
Ya da tozlu bir masaya gerilmiş bulabilirsin beni

Siz gene de bir telefon edin önce
Bakın ben orada mıyım?

1976'nın gündökümü

•

tomris uyar

6 Nisan

Ateşim bir süredir düşmüyor, 38'de çakılı kaldı. Ateşin o zonklatıcı, uyuşturucu, kaplayıcı sevecenliğini seviyorum. Cevizlik geliyor aklıma nedense.

Yoo, öyle «sevilmesi bir ömre değer» İstanbul semtlerinden biri değildir Cevizlik. Kısacık bir toprak yoldur. Köşede küçük bir kilise ve ceviz ağaçları vardır. (Yoksa *vardı* mı demeli?) Sessiz, gösterişsizdir; kibirli Kadıköy'den çok, alçakgönüllü Üsküdar'a yaraşan bir sokaktır. Yanıbaşına çöreklenmiş çay bahçelerinin deniz hamamının patırtısına, yaz sevincine burun kıvıran Moda burnundan da, koyu Halk Partili, işlek çarşıdan da uzaktır.

Okul öncesi yazlarımda akşamları kentten «köy»e dönülürken, vapurda -vapör'de- buluşulurdu. Lüks mevki güverteye kahveler cezvelerle getirilirdi. Çok sonraları, Moda vapurunun bitmiş görkemini evlerinde yaşatabilmek isteyen şişman bürokrat karıları, Kapalıçarşı'dan kahve takımları aldılar işlenmiş bakırdan, cezve dahil.

Avrupa'dan kaçak kumaş getirip satma modası daha yeni çıkmıştı. Kokulu naylon çoraplar da. Kadın günlerinde Nâzım'ın şiirleri —özellikle Salkım Söğüt— plaktan dinlenilirdi gizlice. Tek çabaları kumar oynamak, Moda Klübünde salınmak, besleme dövmek ve gizliden Nâzım dinlemek olan bu yüksek ev kadınlarından ayrıldık mı, annemle elele Cevizlik'e, bizim sokağa doğru yürürdük.

Rüzgâr her kavşakta yeni yeni yeşillik kokuları getirirdi. Sokağın iki yanında sevecen, çok katlı, ahşap evler dururdu. Arkaya bakan bahçeler genişti, ağaçlara tırmanabilirdik, ağaçlar çocuklara

alışkındı. Bir çocuk orada dilediği sürece çocuk kalabilirdi. Alamayacağımız kadar pahalı şeylerin «reklam» olduğu, aslında satılmadığı öğretilmişti bana. İnanmış mıydım bilmiyorum ama dedim ya, istediğim sürece inanmış görünebilirdim. Bir akşam, yaz göğünün ne kadar güzel olduğunu anlatabilmek amacıyla, «Reklâm gibi, değil mi baba?» demiştim. Akıllı bir kız olacağımın belirtisi sayılmıştı bu budalalığım.

Kısaca sorarsak: Cevizlik, bir *zamanı* mı belirtiyor, aslında bir *mekânı* mı? İkisinin de eşit ölçüde kullanıldığı bir kesiti mi? Semtleri, kentleri, sokakları nesnel bakışla anlatmak , eşya anlatırcasına ele almak oldum bittim ters gelmiştir bana. Neden Edirnekapı değil de «sur dibindeki bırakılmış semt» olsun? Neden düpedüz Karaköy değil de «vapurların durmaksızın gidip geldiği rıhtımdaki o sanayi merkezi» falan? Evrensele açılmaksa amaç, önce kıyıdan yani *bir yerli olmak*'tan korkmamak gerekir. Hele sokakların, içlerinde yaşamış ve yaşayan insanlarla soluduklarına inanınca.

Proust bir Madlen çikolatanın çağrıştırdığı anı tadıyla başlamış «Geçmiş Zaman Ardında»yı yazmaya. İyi de etmiş. Bir gün Cevizlik'e gitmeli. Nesnel bir Hürriyet Meydanı tabelâsı taşıyan bir otobüse atlayıp kırk yıllık Beyazıt'a gitmek zorunda kalan bir İstanbullunun ürkekliğiyle.

22 Nisan

Biraz önce güneş açtı. Radyodan Carrol King'in uslu sesini dinliyorum. Dışarda öğle var, kızgın bir öğle ve taş şakırtıları. Çocuklar seksek oynuyorlar. Bir de otomobil geçti. «Hayatın yüreğidir bu dakikalar» işte. Neden olduğunu bilmediğiniz bir sevinç kaplar içinizi.

Oysa şu Nisan nasıl tekdüze bir aydı. Kısa, hafif günler geçti. Arada koyu acılar, sürüp giden solukluğu yaran kara şeyler de yaşandı. Bir gün Gazeteciler Cemiyeti'nin kapalı taçasında yalnız, bir çocuklu, orta yaşlı bir kadın kimliğinde olduğunu düşünmeye alışarak zorla hüzünleniyordum az kalsın. «Tatsız tuzsuz ve oldukça yalancı birisin», diyordum kendi kendime, başaramadığın hiçbir şeyle yüzleşecek yüreğin yok.» Kabul ediyorum, fazla lüks bir suçlamaydı. Ama ben yaraların hiç kapanmamasından yanayım, ne yapayım? 8 Nisan'da öldürülen gençleri de unutmamaya çalıştım, sonra anılar belirsizleşince, kalktım kendimi suçlamaya başladım. Yeter ki yara işlesin, günlerin tekdüzeliğinde kabuk bağlamasın. Siz hiç gazeteyi açıp da o gün kimlerin öldürüldüğünü ararken yakaladınız mı kendinizi? O büyük suçluluğu yaşadınız mı? Yaşamışsanız,

ölümün kol gezdiği bir dönemde her türlü unutmanın getireceği acıları biliyorsunuz demektir.

Sözüm, çevrelerini kuşatan acılardan kaçmak için gözlerini mutlu bir yarına dikenlere değil. Bireysel hüzünlerin burgusuna girip durmadan daha derinlere saplanmaya çabalayanlara da. Dergiler, yazılar, tartışmalar hiç bu dönemdeki kadar tatsız olmamıştı, böylesine kırıcı, öfkelendirici, bayağı. Kimsecikler yazmaya can atmıyor zaten (unutulmaktan korkanlar dışında). Yeni bir şeyler anlatmanın gerektiğini biliyoruz ama ne? Ayakta durabilmek dayanabilmek için tanık olduğumuz hunharlıkları bilinçaltımıza hızla atmamız gerektiğine göre? Sanki bu iki kara yazgıdan biri bütün yolların başını tutmuş. Hikâyenizi yüzünü buruşturarak okuyan saygın bir okur —ki siz de olabilirsiniz— hevesinizi kırmaya yetiyor, kalemi atıp kalkıyorsunuz.

Belki de ondandır, son bir atılımla, boğulmadan önce ciğerleri şişirmek gibi bir çabayla kendi kendimize kalmaya uğraşıyoruz bu yıl kendi olanaklarımızı tanımaya. Yalnızlığın boş, uzun rayına oturmak, dinlendiriyor.

Önceleri küçük kapakları kocaman şişelerin ağzına kapatarak yani içine düşürerek başlamıştık dağıtma mesleğine.

Ardından dil sürçmeleri geldi.

Artık gazları açık unutuyoruz evlerde.

Demliklerin dibi tutuyor.

Örtüler, söndürülmeden bırakılmış cigaraların yanıklarıyla dolu.

Olmayan basamaklardan atlayıp olan camlardan geçiyoruz.

Ben kendi adıma, tavadaki yağın kızıp kızmadığını parmağımı batırarak anlamak gibi bir yöntem geliştirdim. Sonra insanın kendini budalalar aracılığıyla budalalara rezil etmesi gibi gelişkin bir intihar usulü de buldum. Siz de bu yollara sıkça başvuruyorsanız, kronik bir müntehir olmak üzeresiniz demektir. O da iyidir. Kendilerine ölümcül sorular soranlar, sorularının yanıtlarını bulmak amacıyla kendilerini değil ancak vakitlerini öldürebiliyorlar.

26 Nisan

Bu güneşli sabahı, kuruyemişçilik yapan Büyükdereli bir kiracımla kuruyemişçiliğin sorunları üstüne söyleşerek geçirdik. Bir kere de, Beşiktaş Spor Kulübü yönetim kurulunda konuşma yapacak birinin konuşma metnini düzeltmek zorunda kalmıştık bir gece boyunca. «Hobi» yerine «fobi» demek gibi ufak tefek yanlışlar vardır(!) Bir keresinde de, grev kırmaya kışkırtılan bir ustayı gecenin saat üç

buçuğunda bilinçlendirmek gerekmişti. Serin günışığında bakıldığında, inanılmaz gibi gelen olaylar bunlar.

Anlamsızlığı zorlamak adına berbere gittim: yıkama yağlama. Bir sürü insan benimle uğraştı. Saçlarım boyandı, ayaklarımla ellerim sıcak, köpüklü sulara girdi, saç kurutma makinesinin çiklet balonunu andıran kabarcıklı uğultusunda yarım saat hiçbir şey düşünmeden kaldım. Dergilerden yılın modasını, artistlerin özel hayatlarını ve haftalık falları okudum. Her şeye kızdım, her şeye içerledim. Eve gittiğimde, aynada yabancı bir kadın bakıyordu bana.

Buzdolabı çalışmıyor, Van Gogh balkonda ciğer bekliyor. Kısa bir süre tanır bana, vermezsem çekilir gider. Saçımı ıslak elimle şöyle bir karıştırıp önce o yabancı kadını yok ettim. Van Gogh'a bir tas süt, bana bir bardak rakı. İkimiz de oldukça yabani ve bağımsız sokak kedileriyiz ne olsa. Karşılıklı içtik.

Van Gogh, kınalı sarı renkle, bir kulağı kesik —söylentilere göre bir çılgınlık anında kendisi kesmiş— basık bacaklı bir kedi. Balkondaki Sana kutusuna, yani stüdyosuna kimseyi sokmaz. Bakışları deli delidir, dişi kalmamıştır. Neye mi yarar? Beni sever, bana mutluluk verir sevencenlik gösterir asıl.

Yalnız ben değil, yaşıtım bir sürü kadın sevencenlik susuzluğu çekiyor. Saygı tam karşılamıyor bu susuzluğu, *dışardan* bir tavır çünkü. Sevgi de her türlü kaçamağa elverecek kadar kaypak. Oyda doğanın verdiği olanakların üstüne kendi yerleştirdiğimiz özellikler var. Sonradan edinilme ama ikinci bir huy gibi bedenin kalıbını almış özellikler. Sevencenlik gösterenler o özelliklerinizi tanıyor, kayırıyor, onlara bilinçle sahip çıkıyorlar. Van Gogh'la dostluğumuz birbirimizin bu özelliklerini hemen kavramamızla başladı. Ona elimi süremiyorum, çünkü sırtı hiç insan eli görmemiş, yalnız uzaktan başını okşanıyormuş gibi uzatıp uzatıp çekiyor, kuyruğu tatlı bir keyifle kıvrık, yağlı tüyleri, iri gözleri bana bakmanın tadından yumulu.

Doyurucu sevencelik bu olmalı. Kafaya saygıymış, yok cinsel tutkuymuş, gerisi boş...

louvre

nihat ziyalan

çok yemekten şişmanlamış
geğiremiyen bir yapı,
bu yüzden koşarak geziliyor
koşarak her yanı.
iç içe geçiyor güzel şeyler
koşmaktan.
ancak öldükten sonra sığmış ünlü ustualar
öldükten sonra yan yana;
dil çıkarıp nanik yapıyorlar
kültür alarak, koşarak gezmemize.
Mona Lisa'nın yüzü çarşamba pazarı
camdan bir çerçeveye hapsoldum diye

Antakya Mozaikleri durduruyor koşanları
başında bir de Fransız bekçi
çalınmasından korkuyorlar herhalde

Louvre'un önü bahçe
bağışlatıyor şişmanlığını

1.12.1965

•

muzaffer buyrukçu

Edip Cansever, sağ eliyle çenisini sıvazladı. «Bir gün Beyoğlunun arka sokaklarında dolaşıyordum.» dedi, «Yüzleri kararmış yapılar, pencereden sarkan ve çarşaf silken tombul kadınlar, Rumca, Ermenice konuşmalar... Aralık kapılardan gördüğüm taşlıklar karanlıktı. Hem geçmişte hem de o günün içindeydim. Başkalarının beğenmeyip terk ettikleri bir hayatı, o hayatta bile çok şey bulanlar sürdürüyorlardı sanki. Gözüme küçük bir berber dükkânı ilişti. Hoşlandım. Ummadığım bir şeyle, ama iyi bir şeyle karşılaşmış gibi sevindim. Girdim. Biraz aynaya bakarak, biraz uyuklayarak, berbere bir şey sormayarak ve berberin söylediklerine karşılık vermeyerek tıraş oldum. Korkunç bir tad aldım bundan. Başka türlü bir şey. Bir masaldan çıkmış, insanları bir süre incelemiş sonra tekrar masala dönmüş bir yaratık gibi gördüm kendimi. Bu ani değişmenin etkisi altında kaldım uzun süre. O günlerde yazdığım şiirler bir başkaydı. Ama birden tekrar eski Edip olduğumu, o sokakta, o dükkânda, kazandığım pek çok şeyi yitirdiğimi anladım. Soyunmuş gibiydim. Çırılçıplaktım ve üzülüyordum. Bir daha o havaya giremedim zorlandığım halde.» Bir cigara yaktı. Dalmıştı. Yanımdaydı ama aslında o sokakta yürüyordu. Ekledi. «Olağanüstü bir hikâye dinlemiş gibi büyülenmiştim.»

«Böyle bir olayı yaşadığın için mutlu olmalısın.» dedim.

«Mutlu olup olmadığımı bilmiyorum ama o garip durumu, o garip durumu yaşarken içinde bulunduğum ruh halini hep düşünüyorum. Öyle bir tad aldım ki tadların en yücesi, en ulaşılmazıydı. O günden sonra daha önce tad aldığım her şeyi çok yavan bulmaya başladım. İşte o olaydan varlığıma geçen ve eski Edibi aşan bu —tad

sorunu— kaldı.» dedi.

«Peki neydi bu?»

«Bir bilebilsem...» dedi.

Bu konuşmanın sınırlarını genişletmesini, ortaya daha başka konular çıkarmasını istiyor ama bir yandan da ağırlığına dayanamıyacağım manevi bir yorgunluk duyuyordum. «Kitabın çıkıyormuş» dedim.

«Çıkıyor.» dedi, «Üç uzun şiir var»

«Bakalım yankıları ne olacak?» dedim.

«Beni ilgilendirmez.» dedi.

Hava soğumuştu. Karlıyacak gibiydi. Karlarsa ortalık karışacaktı gene. Daireye gidene kadar anamdan emdiğim süt burnumdan akacaktı.

Refiğe girdik. Selâhattin Hilâv, kapıya yakın, dört sandalyeli bir masada rakı içiyordu. Aydınlık yüzü, bizi görünce sevinçli bir gülmeyle gerildi, ayağa kalktı, el sıkıştık, kucaklaştık. «Nerelerdesin sen?» dedi özlemli bir sesle.

«Hiiç. Okuyup yazıyorum. Evden pek çıktığım yok. Birkaç kere *Yön*'e uğradım, her uğrayışımda —Selâhattin Bey beş dakika önce çıktı— karşılığını aldım.» dedim.

«Aksilik işte...» dedi Selâhattin Hilâv, «Otursanıza, niye ayakta duruyorsunuz?»

Dipteki yuvarlak masaya bakıyorduk. Ece Ayhan'la Önay Sözer, konuşmaya öyle dalmışlardı ki gözleri dünyayı görmüyordu. Oturduk.

«Servis yapın, bardak, rakı getirin.» diye buyurdu garsona Selâhattin Hilâv, parmakları arasına kıstırdığı cigaradan arka arkaya birkaç nefes çekti, bastırdı kül tablasına. Hayranlıkla inceliyordum Selâhattin Hilâv'ı. Daha ilk tanışmamızda kanım kaynamış, sevmiştim ve ne zaman karşılaşsak hep o ilk heyecanı, ilk duygu patlamasının coşkusunu yaşardım. Omuzunu okşadım, «Nasılsın?» dedim.

«İyiyim.» dedi, «Sağlığım yerinde. Sürekli içiyor ve çalışıyorum.»

«Çevirdiğin kitapların sayısı yirmiyi buldu mu?» dedim.

Başını salladı, «Aşağı yukarı.» dedi, Edip Cansever'e baktı, «Sadece sosyalizmle ilgili kitaplar onu buldu.»

«Hizmetin büyüktür.» dedim.

«Yok canım.» dedi utangaç bir sesle. «Rakı nerde kaldı?» deyip garsona çatacağı sırada garson bir kulup rakısı getirdi. Edip Cansever, mezeleri söyledi. Kabarık kırçıl saçlarıyla başı büyük görünen meyhanenin sahibi Lâz Refik sokuldu yanımıza, «Hoş geldiniz.»

dedi saygıyla, masaya bir göz attı, hemen geriye dönüp seslendi, başka bir masaya yaklaştı.

«Dün gece çok iyiydik.» dedi Edip Cansever, Selâhattin Hilâv'a bakarak «O kadar içtiğimiz halde sabah rahat kalktım.»

«Ben de öyle» dedi Selâhattin Hilâv ve dün akşamı anlatmaya hazırlanıyormuş gibi sandalyesine yaslandı iyice, bir cigara yaktı, bakışlarını üzerimizde dolaştırdı. «Şey azizim, normal bu. Konuşmalarımızda öfke yoktu, anlatabildim mi? Sinirlerimiz yıpranmadı. Yorulmadık.»

«Bu önemli.» dedim, «Biri uyumu bozacak bir söz söyledi mi hepimizin tadı tuzu kaçıyor.»

«Öyle. Tedirgin kişi çevresini de kendisine döndürüyor.» dedi Selâhattin Hilâv.

«Merhaba reis.» dedi Edip Cansever, bardağını kaldırdı.

«Merhaba şiir gemisinin kaptanı.» dedim.

Selâhattin Hilâv, kesik kesik güldü, «Beğendim azizim.» dedi.

«Edip beğenmedi ama.» dedim.

«Beğendim beğenmesine ama, bir şey eksikmiş gibi geldi bana.» dedi Edip Cansever, kışkırtan bir sesle.

«Sözümü geri alıyorum öyleyse.» dedim mahsustan.

Selâhattin Hilâv, dikkatle kapıda bakmaya başladı. Biz de başlarımızı çevirdik. Kahverengi pardesülü, toplu bir genç adam, bakışlarını Selâhattin Hilâv'dan ayırmadan yaklaşıyordu. Yuvarlak yüzünde, daha sonra çoşup kahkahaya dönüşecek bir gülümsemenin ilk belirtileri vardı. Selâhatti Hilâv, ayağa kalktı, birbirlerine birşeyler söyleyerek el sıkıştılar. Hilâv, yanındaki boş sandalyeye oturttu, «Tanışıyor musunuz? Egemen Bostancı.» dedi. El sıkıştık. «Memnun oldum.» dedim.

Garson, kaşar peyniri, soğanla birlikte kızartılmış sosis getirdi.

«Havuç var mı?» dedi Edip Cansever. Garson —evet— anlamında başını eğdi, «Rendelemeyin, yuvarlak yuvarlak doğrayın, hemen getirin!» Göz kırptı bana —bu orijinal mezeyi beğendin mi? dercesine. Edip, klâsik mezelerden pek hoşlanmazdı. Hep değişik olsun, ilgi çeksin isterdi.

Sakallı bir adam geçti yanımızdan ve iki adım ötemizde durdu. «Avukatlar bir bildiri hazırlıyorlarmış, duydunuz mu?» dedi.

«Biliyorum.» dedi Selâhattin Hilâv, «Bağımsızlık ve Vietnam konusunda.»

«Çok iyi şeyler oluyor.» dedim, «Arkadan da bizim Edebiyatçılar Birliğinin bildirisi bomba gibi patlayacak.»

«İmza toplama işi bitti sanırım.» dedi Selâhattin Hilâv, rakısından bir yudum aldı, «Asıl önemlisi ne biliyor musunu, *Baböf'ü* yeniden bastıracağız.»

«Nasıl olacak bu iş?» dedi Edip Cansever.

«Beşyüz kişi kitabı yeniden çevirip yayınlayacağız. Hepimizin imzası bulunacak.» dedi Selâhattin Hilâv.

«Fikir Yaşar Kemal'in.» dedi Selâhattin Hilâv, «Melih Cevdet'le birlikte çalışıyorlar.»

Edip cansever güldü, «Yaşar o kadar zeki değildir, bu fikir Melih'den çıkmıştır bence.» dedi.

Selâhattin Hilâv, işitmelikten geldi ya da önemsemedi, konunun içine girmişti iyice. «Dünyada ilk defa böyle bir şey oluyor. Büyük ilgi uyandıracak, yabancı basında kıyamet kopacak.»

Heyecanlanmıştım. Bunların azgınlıkları başka türlü durdurulmaz. Nedir o Erzurum lisesi öğrencilerine yapılanlar?» dedim.

«Azizim, eski taktik bu.» dedi Selâhattin Hilâv. «Tek tek avlamaya çalışıyorlar ilericileri...»

«Profesörlerden de imza alınmalı.» dedi Edip Cansever.

«Profesörler, milletvekilleri, yargıçlar...» dedi Egemen Bostancı.

Edip Cansever, birden sesini yükseltti, «Delirdiler mi bunlar? Bir yazı için yedibuçuk yıl yatılır mı? Bir katile bile vermiyorlar bu kadar ceza.»

«Kapitalizmin bariz özelliğidir bu.» dedi Selâhattin Hilav, «Rejim her yönden çökmeye yüztuttu mu, çıldırır, özgürlüklere el atar önce; kendini yok etme olanaklarını kendisi yaratır. Bana sorarsanız bu saldırılar daha da hızlanmalıdır aslında. Şimdi yalan yanlış propagandalarla uyuttukları halkın gözünde suçlu bizleriz, biz memleketi içten yıkıyoruz... Ama halk bu oyunu anlar da onları suçlamaya, bizleri savunmaya başlarsa, kazandık demektir.»

«Uzun iş, zor iş.» dedi Edip Cansever, «Sana katılıuyorum. Biz mazlum duruma düşmeliyiz, haksızlıklara uğramalıyız. O zaman güçleneceğiz, bilinçleneceğiz.»

Ergin Ertem geldiğinde ben Egemen Bostancı ile konuşuyordum. Sonradan selâmlaştık. «Şadi Alkılıç'ın davasını yüzyirmi avukat üstüne alıyor.» dedi Ergin Ertem.

«Deme!» diye bağırdı Selâhattin Hilâv, sevinçten hop oturup hop kalkıyordu, gözlerinin içi gülüyordu. Heyecanla bardaklarımızı tokuşturduk, rakılarımızı içtik.

«Aksi bir karar çıkarsa yürüyüş yapacak avukatlar, cüppelerini Taksim anıtına bırakacaklar.» dedi Ergin Ertem.

«Harika azizim!» dedi Selâhattin Hilâv, bir yudum daha aldı rakıdan.

«Civcivli günler yaşıyoruz.» dedi Egemen Bostancı.

Refik, bir şey isteyip istemediğimizi sordu. Ben bir biftek istiyorum» dedi Edip Cansever, «Üstüne de tereyağ koyun!»

«Az mı pişsin?» dedi Refik.

«Az yanında bir şey istemez.» dedi Edip Casever, Hilâv'a baktı, «Tektaş Ağaoğlu'luyla sarışın Ferit (Öngören) kavga etmişler.»

Refik bizi dinliyordu.

«Dün beraberdiler.» dedi Ergin Ertem.

«Barışmışlar demek...» dedi Edip Cansever.

«Kötü bir şey bu azizim.» dedi Selâhattin Hilâv, sıkıntıyla.

«İkisini de kovacaktım ama sizin hatırınız için sesimi çıkarmadım.» dedi Refik, «Biz cahiller kavga etsek neyse ama okumuş adamların kavga etmeleri çok ayıp!»

«Tabi ayıp!» dedi Selâhattin Hilâv, «Gittiğimiz her yeri pislettik. Sıra buraya geldi.»

«Nedir bu kavgalar? Neyi bölüşemiyoruz?» dedim.

«Bunaltı içindeyiz azizim.» dedi Selâhattin Hilâv, «Siyasal ve toplumsal baskılar, dost olması gereken kimseleri birbirine düşman etti. Ama bu önemli kavga nedeninin farkında değil çoğu. Farkında olsalar incir çekirdeğini doldurmayan şeyler yüzünden dalaşmıyacaklar... Bir bakış, bir davranış, bir basit söz kudurtuyor hepimizi.» İçti, bir cigara yaktı, «Kötü örnek oluyoruz.»

Ece Ayhan seslenince «Afiyet olsun.» dedi Ergin Ertem, gitti.

Edip Cansever, «Asıl neden tatminsizlik.» dedi. Hepimiz tepeden tırnağa açız ve açlığımızı nasıl gidereceğimizi bilmiyoruz. Ayrıca herkes kendisinin büyük bir değer olduğu inancında. Anlaşılamamak da bir sorun. Tatminsizlik ve uyumsuzluk bizleri bu duruma düşürüyor.»

«Bunun kökeninde de toplumdaki düzensizlik yatıyor.» dedi Selâhattin Hilâv.

İçeriye Patriyot Hayati'yle Nurettin Akan girdiler, bizleri görünce heyecanlandılar.

«Ben demedim mi Nurettin bizi bulur diye.» dedi Edip Cansever.

«Ne haber.» dedi Nurettin Akan kısık bir sesle.

«Sana dargınım ben.» dedim.

«Baktın ki ben aramıyorum, sen arasaydın ya.» dedi Nurettin Akan. Dairede yangın nöbetçisiydim. Nurettin telefon edecek, ak-

şama bir yere gidecektir. Ama etmemişti ve ben tam beş saat telefon beklemiştim. «Sen, arıyacağım dediğin için etmedim.» dedim.

«Özür dilerim. Olmadı, başıma bir sürü şey geldi, anlatırım.» dedi Nurettin.

«Bu seferlik bağışladım seni.» dedim, serçe parmağını tuttum, «Aşk nasıl gidiyor?»

«İyidir. Çok hızlıyım.» dedi, güldü.

«İş buldum.» dedi Patriyot Hayati, «Net sekizyüz lira alacağım.»

«Kutlarım.» dedi Edip cansever ama sesinde Patriyot Hayati'ye inanmadığını anlatan bir ton vardı. Bir yerde durmuyor, boyuna iş değiştiriyordu.

Selâhattin Hilâv, hesabı istedi, «Biz kaçıyoruz.» dedi, Egemen Bostancı'ya kalkması için işaret etti.

«Görüşelim.» dedim, «Ben Yön'e geleceğim.»

«Sabah onbuçukta gelirsen görüşürüz, yemeğe gideriz.» dedi Selâhattin Hilâv.

«Olur.» dedim.

Egemen Bostancı, «Hoşça kalın.» dedi.

Gittiler.

Nurettin benim, Patriyot Hayati Edib'in yanına oturdu. .İş Adapazarında.» dedi Hayati, hüzünlü bir sesle, «Sizi çok arayacağım.» Gözleri doldu, boşaldı boşalacaktı. «Sizleri burda bulmasaydım ağlayacatım.»

«Bulduğun iş ne işi?» dedi Edip Cansever.

Bir müteahhidin yanında taşoronluk.»

«Bu işi bırakma.» dedi Edip, «Belli olmaz, güvenim yok sana, sık sık kaçıp gelme İstanbul'a.»

«Yok, yok, kaçmam. Ama sizi çok arayacağım, çok özleyeceğim.» dedi Hayati.

«Beni aramazsın bir kere.» dedim, Nurettin'e göz kırptım.

«Seni arayıp da ne yapayım? Ben büyük adamları ararım, işte benim arayacağım bu.» dedi, Edip Cansever'in boynuna sarıldı, yanaklarından öptü.

«Sen büyük adammışsın.» dedim Edip Cansever'e, «Haberin var mıydı?»

Edip, oralı olmadı, «Nasılsın?» dedi Nurettin'e.

«Kıskanma. Türkiyenin en büyük şairi o.» dedi Hayati, Edip Cansever'e hayranlıkla baktı.

«Tamam. Yağcılığa başladın gene.» dedim.

«Demek Adapazarı'na gidiyorsun ha?» dedi Edip Cansever, Ha-

yati'nin çenesini tuttu, «Yüzüne son bir kez bakayım da unutmayayım. «Baktı uzun uzun, bakışlarını vücudunda dolaştırdı. «Sevimli bir yüz, güzel de denebilir, dişlerinin yarısı dökülmüş pembe dudaklı bir ağız, küçük eller... rakı rakı bardağının bir başka türlü tutuluşu.»

«Edip can.» dedi Hayati, «Biliyor musun, benim oğlan da benim gibi tutuyor bardağı.»

«Atıyorsun.» dedim, «Daha fındık kadar çocuk bardak tutmayı ne bilir?»

«Bilir tabi, o benim oğlum.» dedi Hayati.

«Hem sen bir an önce git İstanbul'dan da biraz soluk alalım.» dedim.

«Seni övmüyorum diye geberiyorsun değil mi?» dedi Hayati.

«Bir böyle oturacak mıyız?» dedi Nurettin, «İçki yok mu?»

Edip Cansever, Refiğe el etti. Nurettin Akan, «Ben bir kaşarlı omlet istiyorum. Maydanoz da koyun içine.» dedi.

Edip Cansever'in yüzü buruştu, «Bu saçlarının hali ne? nerde kestirdin?» dedi, Hayati'nin alabrus biçimi kesilmiş, kısa, beyaz saçlarını tuttu, çekti.

«Emekliliği yaklaşmış bir Amerikan çavuşuna benziyor.» dedim.

«Hadi ordan sen de... Edipçim, berberim iyidir, ben böyle istedim.»

«Değiştir bu berberi, çok kötü. Eşek traşı yapmış.» dedi Edip Cansever, «Demekki benim sinirlendiğim bütün adamları senin berberin traş ediyormuş. Şimdi anlaşıldı.»

«Edip can, benimle dalga geçme ...bu Arnavut çocuğu senden cesaret alıp yüklenecek bana.» dedi Hayati.

Sağ kaşımı kaldırdım, Nuretti'in elini tuttum, «Benim ufak tefek adamlarla dalga geçecek kadar boş vaktim yok.» dedim.

Edip Cansever, kahkahayla güldü, «Hayaticim, yedi seni.» dedi.

Hayati, yüzüme bakıyor, bir şey söylemek istiyor ama söyliyeceğini bir türlü bulamıyordu.

öfkeli gül

ali yüce

Bu bayrak daha
Yaşlanacak olmadı ustam
Buruşmamış yıldızı ayı
Çiçek gibi açmış göklerde
Peki nasıl oldu da
Yenildi çürük bir rüzgâra
Nasıl kan döktürdü gölgesinde
Şaştım kaldım ustam

Sen yoksun ya
Bir yanımız yok yok ustam
Her şeyimiz yarım yarım
Gözümüzün biri kör
Kulağımızın biri sağır
Sen yoksun ya ustam
Örsümüz pelte gibi
Çeliğimiz pas içinde

Yollar kaygan cıvık
Zindan atlı ışık yaya
Öyle çok aldatıldık
Kandırıldık ki ustam
Etime iğne batırıyorum da
Ancak öyle inanıyorum
Benim ben olduğuma

Bir gün karşılaşırsak eğer
Yolun düşerse Anadolu'ya
Sazınla Ruhumuzu eğir
Sesinle Su ver çeliğimize
Öfkemize gül aşıla
Ancak o zaman inanırız
Senin sen olduğuna

gemide

•

demir özlü

Gemi, açık denizde, rotasına oturmuştu. İzmir'den sonra Pire limanına uğramadığı için, çok hızla yol almıyor, zaman doldurmaya çalışıyordu. Düz bir çizgi üzerinde gidiyordu sanki.

Kasım ayının son günleriydi. Gemiye binerken Akdeniz'in bu denli sakin olabileceğini düşünememiştim.

Cumartesi, deniz büsbütün durgundu, ama pazar günü öğleden önce bayağı güneş çıktı. Üst güvertede paltosuz dolaşılıyordu. Bir kamorot barın ardına geçmiş, masalara dağılmış, güneşlenen yolculara çay-kahve dağıtıyordu.

İşte açık denizdeydi gemi. Su masmaviydi, vuran güneşin altında. Güneş görmeyen yana gidip bakıyordum denize. Geminin gölgesinin vurduğu bu yanda, daha da maviydi deniz, Büsbütün çivit mavisi. Bir tayfa, duvarı, yağlı boyayla boyuyordu.

Çok az yolcu vardı gemide. Uzun yolculuklara çıkma mevsimi değildi. Akdeniz'in ortasındaydı gemi. Buradan görülemeyecek kadar uzakta, güneyde, Afrika kıyıları vardı: güneşli, sıcak Afrika kıyıları. Yunanistan'ın güneyinden geçiyorduk. Öyle ki yunan kıyıları da görünmüyordu. Durgun, durgun deniz. Açık, gökyüzü de açıktı. Açık renk bir maviliği vardı. Kışın solgun güneşi, kazakların üzerinden ısıtıyordu gövdeleri. Doğrudan doğruya güneşin altında, geminin güneye bakan yanında koltuklarını çekmiş oturanlar vardı. Burda, bu üst güvertenin ortasında, yarı güneşte oturmayı yeğleyenler vardı. Genç, tombulca bir kadın yarı güneşlik bir yerde örgü örüyordu. Ona benzeyen, daha genç bir kız, bir derginin sayfalarını karıştırıyor-

du. Orta yaşlı, beyaz saçlı bir adamsa bir ingiliz sigarası tüttürüyordu. Geminin gençleri, terasın öte yanına, güneye bakan güneşli yanına toplanıyorlardı bir bir. Orda, dar koridorda, güneşin altında oturan, ingilize benzer, yaşlı bir kadınla bir erkek vardı. Zayıf yapılı insanlardılar. Yanyana konulmuş koltuklarda, birbirlerine sokulmuş oturuyorlardı.

Pazar günüdydü. Pazar... hafta tatilini çağrıştırıyordu. Öteki günler denizin üzerinde tatil değilmiş gibi. Gene de pazar gününün ayrı bir özelliği vardı sanki. Sanki güneş de güne uymuştu, iyice aydınlatıyordu Akdeniz'i... güneye kaykılmış yaklaşan kış güneşi. Basbayağı ılık bir sonbahar havasıydı. Cuma gecesi, uzun, bitmeyen bir kara parçasının açığından geçmişti gemi. Koyu mavi gecenin içinde, ondan daha koyu, yakın, uzayıp duran bir kara parçasıydı. Gemi, çok yakından geçiyordu. Saatlerle sürdü bu. Sonra, sabaha doğru uyudum.

İkinci mevkiin barında yolculara kahveler yapan, ya da zamanı geldiğinde çaylarını veren kamorota sordum.

«Gece yanından geçtiğimiz kara neresiydi?»

«Bu gece mi?»

«Çok uzun sürdü. Bu gece geçtik yanından.»

«Öyleyse... öyleyse Midilli'dir.»

Deniz, cuma gecesi de çok durgundu. Sabahları, kahvaltıdan sonra, barın yakınındaki masalara oturanlar oluyordu. Bunlardan biri araba benzeyen, fransızca konuşan, ama istanbullu olduğunu öne süren, uzun boylu, bir bacağı aksayan, kıvırcık saçlı biriydi. Öteki de orta yaşlı, kırçıl saçları düzgün taranmış, fransızı andıran bir istanbul ermenisiydi. Ahbab olmuşlardı. Yemeklerde görünmeyen, yemekten sonra salonda ortaya çıkan, uzun saçlı birkaç **hippy**, kanadalı, amerikalı... ya da başka uluslardan, ama hangi uluslardan oldukarı kestirilemeyen birkaç genç vardı. Uzun, sarı saçlı, çizmeli, kareli kumaştan ceketli, eldivenli, bastonlu, başında fötr bir şapka taşıyan garip biri daha vardı. İstanbul limanından ayrılırken, geminin ön güvertesinde durup, Galata Köprüsü'nün ardında, Eyüp sırtlarında batan güneşi, elini kaldırarak selâmlayıp, bir saate yakın, bir heykel gibi kımıltısız kalmıştı.

«Eski bir subay mı?»

«Hayır çok genç, daha.»

«Bir nazi.»

«Yok. Yok. Bir İsa.»

Güvertelerde, kocaman bir çoban köpeğiyle dolaşan, saçları kısa, kıvırcık, geniş gövdeli, genç bir Akdenizli de vardı. Konuşmalarımızı duyup, gülüyordu. Akşam onu genç İsa'yla yanyana gördük. Demek arkadaştılar. Sanırım, gemide arkadaş olmuşlardı.

Gece genç İsa, San Fransisco'lu karı-kocaya birşeyler anlatıyordu yüksek sesle:

«Her ülkeyi gezdim, Güney Asya'yı, Tibet'i. Amerika'yı... Sadece, sadece insan ızdırapları... Acı çeken insanlar gördüm. Herşey altüst olmuştu. Karmakarışıktı... Hiçbir değer kalmamıştı. İnsanlar sürünüyordu...»

San Fransisco'lu kadın iyice şişmandı. Ayakları şiş gibiydi. Kocasının, koluna girerek yardım etmesiyle, yemek salonuna inebiliyordu. Gözlüklüydü. Yüzü güleç, koyu saçlı, sevimli bir insandı. Büyük boy bir minübüsleri vardı, geminin orta güvertesinde bağlıydı. İsa'yı gülümseyerek dinliyorlardı. Eldivenlerini çıkarmış, bir elinde sıkmış, dizleri üzerine vuruyordu İsa, öteki eliyle de bastonunu tutuyordu. Şapkası yandaki koltuktaydı.

«Yeni bir İsa gerekli insanlığa.» dedi.

Kocaman çoban köpeği olan gence sordu karım. Yanında köpeği yoktu. Gece bir odaya kapatılıyor, gündüz çıkıyordu köpek güvertede gezintiye.

«Nereli İsa?»

«Amerikalıyım diyor ama, öyle ince bir fransızca konuşuyor ki fransız olduğunu sanıyorum. Benim gibi Marsilya'lı değil ama. Orta fransalı. Sonra zorlanınca 'vatansızım' diyor.»

San Fransisco'lu kadının kocası da gözlüklüydü. Orta boylu, parıltılı bakışlı, cana yakın birisiydi. İsa'yı pek kışkırtmıyor, dinlemekle yetiniyordu. Sonra, oturduğu yerden kalktı İsa.

«Gidip doğayı selâmlıyayım.» dedi.

Güneş cumartesi günü şöyle bir göründü ama kısa sürdü bu. İyice ısıtmadı güvertede oturanları... Çabucak geçti gitti. Hava soğuk değildi, ama dışarda uzunca bir süre oturabilmek için, güneşin çıkması gerekiyordu gene de.

Güneşse, pazar günü iyice çıktı ortaya işte. Önceden pek hesaba katılamaz bir kazançtı bu. Dümdüzdü deniz. Masmaviydi. Sıcak bir maviiliği vardı. Bakarken tad alıyordu insan. Güneyden vuruyordu güneş; üst güvertenin orta yerine doğru uzanıyordu, orda örgü ören, dergi okuyan kadınların gövdelerini ısıtıyordu. Yaşlı çiftse, güneye bakan dar koridorun duva-

rı dibine konmuş koltuklardaydılar. Alt güvertede yürüyüş yapanlar vardı.

O sırada gördüm, gemiye binerken gördüğüm saçları tatlı bir sarıya boyalı kızı. Üst güverteye, bizim bulunduğumuz yere doğru çıkıyordu demir merdivenlerden. Bir süre merdivenin başında durdu. Güneşleniyor gibiydi. Sonra bizim yakınında durduğumuz bara geldi, yüksek, yuvarlak, döner iskemlelerden birine oturdu. kamorottan bir çay istedi.

Barın açılışını yapmıştı sanki, o diri, genç haliyle.

Bende yanındaki iskemlelerden birine tırmandım. Güneş, bara kadar vuruyordu. Ilık bir hava okşuyordu insanın yüzünü. Akdeniz güneşi. Doğru, Aralık ayının ilk günüydü. Bir türlü bitmeyen güzelim sonbahardan arta kalmış bir gün.

«Siz de mi Marsilya'ya?» dedim.

«Evet, Marsilya'ya.» dedi.

«Siz gregoryensiniz değil mi?»

«Evet. İki yıldır Marsilya'da oturuyorum. Ondan önce İstanbul'daydım. İstanbul'a iki yıl sonra, ilk olarak gittim. Nefis İstanbuldaki hayat... Marsilya'da tezgâhtarlık yapıyorum. İki bin frank kadar kazanıyorum. Ama İstanbul'u çok sevdim bu defa.»

Böylece barda oturunca, süeteri sırtında sıyrılıyor, pantolonu üstünden sırtı görünüyordu. Bakır rengi bir cildi vardı. Yüzü de güzeldi. İlk gördüğümden daha güzeldi. Yirmi bir yaşındaydı.

«O boynunuzda yazan adınız mı?»

«Evet. Vergine.»

Vergine yazılıydı fransızca.

Bu yaşta bir kız, böyle beş gün sürecek bir gemi yolculuğunda, en azından bir hoşlanma aradı, eğlenmek isterdi. Gemi Napoli'ye yanaştığında, gemide geçen gecelerde... bir iki tatlı anı.

«Birer çay daha içelim.» dedi karım.

«Vergine de içer mi?»

«Evet» dedi Vergine.

Kamorot çok demli, sıcak birer çay daha verdi, barın ardındaki çaydanlıktan. Olgun, sevimli bir adamdı. Denizlerde dolaşa dolaşa olgunlaşıp pişmişti sanki.

«Napoli'de eğlenmek gerekli» dedi. «Yaz yolculuklarında ben gruplar kurarım hep. Eğleniyoruz.»

«Bizi italyan bazı arkadaşlar bekleyecek.» dedim.

«O zaman iyi.» dedi.

Barın öte yanında, açılıştan sonra yerlerini almış iki gençten biri:

«Napoli'de onsekiz saat kalacağız, değil mi» dedi.

Sonra karımın isveçli olduğunu anlamış olacak ki onla ingilizce konuşmaya başladı. Sonra da isveççe konuştular.»

«Aa, isveççe biliyor!»

«Norveç'te dört yıl kaldım.» dedi çocuk.

Karım:

«Bir norveçli kıza tutulmuş, dört yıl kalmış orda.» dedi. «Genç yaşta.» Çocuk gene çok gençti.

Vergine:

«Yazın denize girmek için, Marsilya'nın dışındaki plajlara gidiliyor.» dedi.

Açık seçik, aydınlık, eğlenmek isteyen bir kızdı. Duyguları tamdı, yerli yerindeydi. İstanbul'da büyümüş, sonra da Marsilya'da tezgâhtarlık yapan, gencecik bir ermeni kızın, dünyanın en iyi, en sıcak insanlarından biri olduğunu bilmez değildim; şimdiyse bunu çok daha içten duyuyordum.

Sağ yanda, uzakta bazı adalar görünmüştü. Kara parçası. Güneşli, uzayan bir gölgeden öncesiydi. Geminin sayılı yolcusu üst güverteye toplanmıştı.

Karım:

«Bak! **Cointreau!**» dedi.

Baktım, bardaki içki şişelerinin önünde, köşeli bir **cointreau** şişesi yer alıyordu.

«İçermisin **cointreau?** Kara da göründü.»

«İçerim, içerim dedi sevinçle karım.

Kamorota:

«İki kadeh **contreau»** dedim.

«Vergine! Sen de **cointreau** içer misin?»

«İçerim.»

Güneş altında, ılık havanın içinde eşsiz bir portakal likörüydü. Kadehin içinde parıldıyordu. İçince, önce biraz damağı yakıyor, sonra insanın başına doğru yükseliyordu ısısı. Başa belli belirsiz bir sıcaklık yayıyor, tertemiz deniz havasını daha iyi solutuyordu insana sanki.

İstanbul'da arkadaşlarla bol bol gezdik.» dedi Vergine.

Şimdi İstanbul, oldukça uzaktaydı artık. Kalabalıktı, besbelli hava kapalıydı orda. Burdaysa, sakin bir deniz vardı, açık deniz. Güneşli Akdeniz'in ortasındaydı gemi.

Bu sırada gördük güneyde, denizin üzerine dalış yapan, sonra da yeniden yükselen uçakları. Güneyde, uzaktaydılar. İki savaş gemisi görünüyor, bir iki uçak dolanıp gemilerin yakınından geçiyor, biraz ötede bir yere dalıyor, ardından gene havalanıyordu. Önce geminin genç yolcuları toplandı. Ardından başkaları; sonra da San Fransisco'lular geldi.

Deniz apaçık, iyice güneş altındaydı. San Fransisco'lu erkeğin elinde bir dürbün vardı. Deniz yolculuğunun dinginliği içinde, pazar günü öğleye yaklaşan vakti, canlılıklarıyla dolduran, uzaktaki, gemilerle uçağa bakıyordu. Ardından dürbününü, her hallerinden geminin polisleri oldukları anlaşılanlardan birine, bir türke verdi. O da baktı bir süre. Bana geçirdi dürbünü. İyice görülüyordu: iki savaş gemisiydi, bayrakları yoktu. Uçak birinden havalanmış olacaktı. Biraz ötede beyaz bir hedef vardı denizin üzerinde, uçak ona dalış yapıyor, mermilerini onun üzerine bırakmaya çalışıyordu. Baktıktan sonra dürbünü, daha genç olan yeşil kazaklı polise verdim ben de. Teşekkür etti. Daha önce dürbünle bakan polis:

«Gemilere düşüremiyor bombayı» dedi. Aklı fikri, başarısızlıkları yakalamaktaydı.

«Hedef var» dedim. «Manevra bu.»

«Şu beyaz mı?»

«O olmalı.»

Yaşlı ingilizler de geldiler. Birinci mevki kamaradan, o zamana kadar gemide görmediğim, pek iyi giyimli iki erkek yolcu da çıktı geldi. İsa da oradaydı. İyi giyimli birinci mevki yolcularının kendi dürbünleri vardı. Polislerse dört kişiydiler. Yemek salonuna hep birden erkence geliyor, sonra hep birlikte kalkıp gidiyorlardı. San Fransisco'luya:

«Siz nereye gidiyorsunuz?» dedi karım.

«İspanya'ya. Oradan da Fas'a» dedi adam.

Karısı gülümsüyordu.

«Nato gemisi bunlar.»

«İtalyan. Belki de Amerikan.»

Ufak tefek, ince upuzun elbiseli bir kız vardı.

«Siz ingiliz misiniz?»

«Yo ispanyol.»

Güzel, uzunca saçlı, esmerce bir oğlanla birlikteydi.

«İstanbul'da bir hafta kaldık.» dedi. «Hindistandan geliyoruz. Benim adım Cuca. O da Carlos.»

Carlos'un kara saçları uzundu, gözleri de kara, iri, derindi. Cuca, hippyler gibi, topuklarına değin uzanan bir giysi içindeydi ama **hippy** değildi.

Öğle yemeği vakti gelmişti. Yemek salonumuza inmek gerekiyordu. Güneş, güneyde yerli yerinde duruyor, denizi de, geminin güvertesini de ısıtıyordu. Hafif bir yer vardı. Küçük dalgaların uçlarını okşuyordu. Dümdüz çizgisi üzerinde gidiyordu gemi. Sağ yanda bir kara parçası vardı. Herhalde Italya'ydı.

Akşam üzeri salonda otururken Cuca anlatıyordu. Madrit'liymişler. Carlos'la birbirlerini uzun süredir seviyorlarmış. Carlos'un ailesi daha tutucuymuş, ilişkilerini hoşgörmüyormuş. O yüzden uzak bir yolculuğa çıkmışlar; şimdi Carlos'un ailesi evlenmelerine izin vermiş.

«Bakalım nasıl olacak?» diyordu. «Beni nasıl karşılayacaklar. Ama iki ay sonra ingiltere'ye geçeceğiz. Askerlik sorunu var çünkü. Carlos, askerlik yapmak istemiyor; faşizme askerlik yaparak hizmet etmeyecek.»

Carlos gelmiş, oturduğumuz yerin yanında ayakta duruyordu.

«Öyle mi Carlos?» dedim.

«Evet» dedi. «Faşist yönetime askerlik yapılmaz. Zaten birçok arkadaşım İspanya dışında. Her kuşaktan insan, İspanpanya dışında...»

«Görmedin mi Nato gemilerini?» dedi Cuca. «Akdeniz onlardan temizlenmeden rahat edemez hiçbir ulus burada. Siz türkler, yunanlılar, ispanyollar...»

Cuca, uzun eteğinin altına, kırmızı çoraplar giyiyordu; yün; soket çorapları oturuken ortaya çıkıyordu. Ayağında makosen ayakkabılar vardı. Yüzü ufak, çizgileri düzgündü, Buğday rengi bir kumraldı. Başına yapışık taradığı saçlarını arkadan bağlıyordu.

Ertesi sabah, erkenden Napoli'ye yanaşacaktı gemi. Daha akşam karanlığı basmadan Messina Boğazı'na geldi. Kıyı boyunca rafineriler vardı. Soldaysa Messina kenti. Sicilya. Biraz yel çıkmıştı. Hafif serinlik vardı. Messina kentinin ışıkları yanarken Vergine'e rastladım. Pırıl pırıl gülümsüyordu.

«Akşam film var» dedim.

«Oo, çok iyi» dedi.

Kıvırcık saçlı arapla, saçları düzgün taralı, orta yaşlı er-

meni, ikinci mevki salonun barı önünde oturmuş viski içiyorlardı. Gemide çok ucuzdu viski, vergisizdi. Tadını çıkara çıkara içiyorlardı kadehlerini. Ermeni yolcu:

«Türkiye'yi terkettik.» dedi. «Babam kıyımları unutamadı. Çok acı çekti.»

Güzel pazar gününü düşünüyordum. Şu gemiler de olmasaydı. Güneşi düşünüyordum. Carlos'la Cuca, koltukta yanyana oturmuş, arapcaya da benzeyen o güzelim dillerini konuşuyorlar. Gemideki insanların çoğu kaynaşan Akdeniz'in insanları... Güzel Cuca! Güzel Carlos! Düş gibi görüyorum: dünyanın en iyi kızlarıdırlar Vergine yapısındaki kızlar. Alçakgönüllü, yaşamayı seven, ruhu da, teni de duyarlı. Çok daha özgür olabilseydik... Vergine'le Marsilya'da yaz mevsiminde plajlara gitmek, Akdeniz güneşinin altında. Onun arkadaşlarıyla tanışmak. Sonra Vergine'i yeniden İstanbul'da görmek, daha özgür bir dünyada sevginin içine gömülmek olurdu bu. Gerçekten yaşamak olurdu. Marsilya'da, eski yapıların sıralandığı bir ermeni mahallesinde oturuyor o. Yazın denize gidiyor, kentin dışındaki plajlara. İstanbul'da, şimdi sokaklarında yoksul ve işsiz halkın dolaştığı İstanbul'da eğlenmek istiyor. Eski mahalleleri yıkılan İstanbul'da Carlos'un denizi Akdeniz, Cuca'nın, yarın Napoli'de göreceğim Francesco'nun, yunanlıların, türklerin... Bir gün Madrit'te, kurtulmuş Madrit'te Carlos'un annesinin evinin büyük demir kapısını çalabilsem... özgür olduğunda Akdeniz, biz birbirimizi yeniden buluruz. Vergine'e, kıyımlarla, zorunlu göçleri düşünmeden bakabilirim belki o zaman.

duyum

gürkal aylan

Kaybolan sohbetimiz gibi, kaybolacak
yaz da, güneşin çığlığı da

denizin mavi gülüşü, nal sesi,
gecenin yoğun yaprağı da

kuşlar bitti: deli bir yalnızlık
bürüyor uykuları

senin pişman dudağını da.

amerika'da kurna, türkiye'de zurna

•

füsun altıok

Gazetelerden okuyup öğrendiğimize göre, Amerika'da 18 - 21 Mayıs arasında Yakın Doğu ülkelerinin en tanınmış sanatçılarıyla, Amerika'da bu bölgenin sanat ve edebiyatı ile ilgilenen bilim adamlarını bir araya getiren bir edebiyet semineri yapılmış. Tonlantıyı Princeton Üniversitesi ile PEN Kulüp ortaklaşa düzenlemişler. Bu toplantıda okunan bildirilerin metni, ya da yeterli bir özeti gazetelerde yer almıyordu. Yalnız, 1 - 2 Haziran 1976 tarihli Politika gazetelerinde yayınlanan, genişçe bir haber niteliğindeki yazılardan, kimlerin ne dedikleri hakkında mealen bilgi edinebildik. Zaten işin önemli yanı, kimlerin ne dedikleri değil, birşeyler diyenlerin kimler olduklarıydı. Yakın Doğu ülkelerindeki edebiyatın tartışıldığı bu toplantıda, Türk edebiyatını sanatçı olarak temsil edenler bildiriler vermişler, yapıtlarından parçalar, şiirler okumuşlar, bunlar İngilizceye de çevrilmiş, türkü bile söylemişler. Hepsi iyi hoş da, bu toplantıyı düzenleyenler çağırılacakları hangi ölçüte göre saptadılar acaba?

Türk edebiyatının dış ülkelerde bu tür toplantılar ya da şairlerden, yazarlardan seçmeler sunan antolojiler aracılığıyla tanıtılması işini yüklenen kişilerin kimler olduğunu türk okurları genellikle kesin olarak öğrenemezler, üç-beş isim çalınır kulaklara, o kadar. Oysa bu iş Türkiye'de birinin çıkıp parasını bastırarak antoloji düzenlemesine, bir derneğin edebiyat matinesi hazırlamasına benzemez. Yabancı ülkelerde Türk edebiyatının tanıtılmasına ilişkin herhangi bir girişim, o işe girişenlere bilimsel ve sanatsal bir sorumluluk yükler. Giderek bu sorumluluk, etik bir yükümlülüğe de yol açar. Görünen odur ki, hasbel kader yabancı ülkelerde Türk edebiyatını tanıtma olanaklarını ellerinde bulunduranlar, ya da fırsa-

tını bulanlar, böyle bir sorumluluk ve yükümlülüğü yüreklerinin köşesinden bile geçirmemektedirler. Amerika'da, İngiltere'de, Balkan ülkelerinde, şurada-burada zaman zaman düzenlenen toplantılar, yayınlanan antolojiler bende bu izlenimi pekiştirerek kanaat haline getirmiştir.

Son örneği, Princeton-PEN Kulüp ortak yapımı «Edebiyatta Yakın Doğu Toplumu» konulu seminer oluşturuyor. Elime geçen basılı programdan aktarıyorum: Seminere İran, İsrail, Türkiye ve Arap Ülkeleri katılmış. Konu başlıkları: «Günümüzde Yakın Doğu Edebiyatları, «Modern Yakın Doğu Edebiyatlarının Türlü Yönleri», «Gelenek ve Kullanımı», «Sözlü Edebiyat» «Batı Etkileri / Batıda Yakın Doğu imgesi / Yakın Doğu Edebiyatında Avrupalı ve Amerikalı İmgeleri», «Edebiyat ve Toplumsal, Siyasal, Kültürel Değişim». Toplantı yöneticisi Talat Sait Halman. Seminerin «başlıca uzak-vadeli amacı, Amerika'daki yayıncılar, eleştirmenler ve yazarlar arasında Yakın Doğu edebiyatına ilgi uyandırmak ve böyce ülkede daha geniş bir okur kitlesinin, edebiyatları aracılığıyla Yakın Doğuyu kültürel ve insancı değerleriyle tanıyabilmesini sağlamak». Seminer programında adları yer alan ve Amerika'da bulunmayan türkler, her türlü masrafları ödenerek çağrılanlar. Bir de kendi olanaklarıyla Amerika'daki bu toplantıya katılmaları için çağrı gönderilenler var ki, içlerinden ikisi katılmış sadece. Sonuçta, Türk edebiyatının temsilcileri olarak toplantıda bulunan sanatçılar: Seyfettin Başçılar, Cengiz Bektaş, Tarık Buğra, Murat Nemet Nejat, Yaşar Kemal ve Ülkü Tamer.

Bu toplantıya Türk edebiyatını temsilen çağrılacak sanatçıların seçiminde gözetilen ölçütün ne olduğunu, Kanımca düzenleme kurulunda bulunmasalar bile, aynı toplantıya katılmakla düzenleyici Talat Sait Halman'ın sorumluluğunu (ya da sorumsuzluğunu) bir oranda paylaşmaları gereken Türk türkologlarına, edebiyat tarihçilerine, araştırmacılara, incelemecilere de sormalıyız. Fahir İz'e İlhan Başgöz'e Tunç Yalman'a Kemal Karpat'a!

Ölçüt, sanatçıların Amerika'da bulunmaları dolayısıyla harcamadan tasarruf değil. Amerika'da yaşamayan türk sanatçılarının da bulunabileceğini ve onları da çağırmak gerektiğini düşünmek feraseti gösterilmiş! Ölçüt, öznel beğeni ve yeğ tutmalar olamaz. Çünkü «Halman'ın sevdikleri» değil «Yakın Doğu Edebiyatları» semineri yapılıyor. Öyleyse ölçüt, çağrılanların Türk edebiyatını temsil etme nitelikleri ve yetenekleri olmalı değil mi? Ama görüyoruz ki bu değil. Toplantıda Türk romanını Yaşar Kemal ve Tarık Buğra'nın,

Türk şiirini Seyfettin Başçıllar, Cengiz Bektaş ve Ülkü Tamer'in temsil ettiklerini, Murat-Nemet Nejat'ın ise, herhalde Türk şiir çevirmenlerinin temsilcisi olduğunu anlıyoruz. Demek ki Türkiye'de edebiyatın başka türleri yok sayılıyor. Bir bakıma isabet! Öykü, deneme, eleştiri, oyun türlerinin kimlere temsil ettirilebileceğini kestirebilmek için yeterli ipucu var elimizde çünkü. Roman ve şiir türündeki seçmelere gelince, temele alınan değerlendirme ölçütünü keşfetmek yine olanaksız. Bu da oldukça doğal. Çünkü öyle anlaşılıyor ki, böyle bir ölçüt —tek sözcükle— YOK! Bu çağrılılar arasında Yaşar Kemal'den başka temsil yeteneği tartışmasızca doğrulanabilecek bir ikinci ad bulunmuyor. Bu yargım, Yaşar Kemal'in romanları üzerine tartışılamayacağı anlamına gelmez tabiî. Sadece Yaşar Kemal'in Türk romancılığında yeri olan, yapıtları yabancı dillere çevrilmiş, yazarlığını kanıtlamış bir kişi olduğunu söylemek istiyorum. (Ama bu da bir ölçüt değil, çünkü listede, örneğin Aziz Nesin yok.) Yine de ben Yaşar Kemal'in yerinde olsaydım, böyle bir ikinci küme toplantısına gitmezdim. Aynı sözüm Ülkü Tamer için de geçerli. Çünkü böyle bir toplantıya Türk şairi olarak çağrılan üç kişiden biri olarak o, Tarık Buğra'nın yanındaki Yaşar Kemal'den de yalnız kalıyor —sayı farkıyla! Ülkü Tamer'in ancak herhangi bir gerçek değerlendirmede ilk üç türk şairinden biri sayılıp sayılamayacağı tartışılabilir ve bu anlamlı bir tartışma olur. Seyfettin Başçıllar ile Cengiz Bektaş'ın ise —en insaflı bir rakamla— ilk yirmiye giremeyecekleri üzerinde tartışılamaz bile. Biliyorum, yapılan bir lig elemesi değildir, olması da gerekmiyor. Ama bu seçme, sanatçıların ürünlerine bakılarak yapılmadıysa, neye göre yapılmıştır? Ben hâlâ ölçütün peşindeyim.

Semineri düzenleyen Talat Sait Halman ve en azından kendilerine danışabileceği öbür türk edebiyat araştırmacıları hiç mi Türkiye'ye gelip gitmiyorlar, hiç mi kitap-dergi getirmiyorlar? Seminer yöneticisi bir zamanlar Türkiye'de Kültür Bakanlığı bile yaptığı halde, türk edebiyatının kimlere temsil ettirilebileceği hakkında hiç mi fikri yok? Cevap: «Efendim biz çağırdık, gelmediler ne yapalım!» olacaksa! Türk edebiyatı adına söz söyletmek ve söylenecek sözleri kendi öznel seçimleriyle sınırlandırmak isteyen bu bilimsel kongrenin özrü kabahatinden büyüktür. Bazı sanatçıları ödenekli olarak çağırmak, bazılarına ise kendi olanaklarıyla kalkıp Amerikalara gidecek Türk edebiyatını temsil etme fırsatını lûtfetmek sanatçıya saygısızlık değil de nedir? Üstelik bu ayrım hangi ilkeye göre yapılmıştır?

Cemal Süreya'nın İtalyan türkologu Anna Masala'ya karşı yazdığı «Amma Masal Ha!» yazılarını, yabancı ülkelerde yayınlanan bazı antolojilerden, Türkiye'deki en iyi edebiyat izleyicisinin bile adlarını duymadığı bazı türk «şair»lerini tanıdığımı anımsıyorum da aklıma şu geliyor: Yoksa Princeton Üniversite ile PEN Kulüp birleşip, Türk edebiyatının Türkiye'de değerlendirilemediğini, asıl değerlendirmenin kendilerininki olduğunu mu kanıtlamaya kalktılar? Eğer öyleyse önemli romancı Yaşar Kemal'in ve iyi şair Ülkü Tamer'in arkasına sığınmış da olsalar, türk okuru bu karambole pabuç bırakmayacak kadar gelişmiştir. «(Amerika'da) daha geniş bir okur kitlesinin edebiyatları aracılığıyla Yakın Doğuyu kültürel ve insancı değerleriyle tanıyabilmesini sağlamak» olarak belirlenen amacın, bu koşullar altında gerçekleşme olasılığı taşımaması ise, Türk sanatçılarının değil, semineri düzenleyenlerin sorunudur.

Gelecek sayılarımızda: Melih Cevdet, Oktay Rıfat, Behçet Necatigil, Sabahattin Kudret'ten şiirler.

güven turan

HER GÜNÜN USLUSU

burnunu gülkurusuna boyuyor
sabahları erkenden güneşe çıkarak;
gevriyor lokmalar ağzında;
bulutlar seyrelse, soğuyor içtiği sular...

O hep aynı kalacak:
Döğüştüğünü sanan düzüşen atların.

ÖĞÜTLER

Yalnızlık ödülüdür yangından dirim ummak
kaç kişi seni alıp döğme yaptı kendine
kendince bir renk bulup bekleyişe

Övünmelisin fırtınalarınla
köstebek yuvalarıyla tökezleyenler
dama su serenlerinle— Daha iyidir gece
görünmeyen bir gündüzden.

Adını söyle yaşat beni
ars imitatur naturan
sakın geçmiş günleri okuma.

aşkın tutsaklığından kurtuluş

●

afet ılgaz

yalnızlıktan korkuyordum
Oysa ne denli kalabalıkmış ülkem
Kalabalıklar çoğalıyor
Beni de içinize alın
Saflara ben de katılıyorum

Kolay olmadı tozdan dumandan arınmak
Duvarlar yıkılınca
Yaralar daha kanıyor ama
Gelecek sevinçli günlere inanıyorum

insanı belirleyen özellik: benlik, dil ve öz

ernest becker'den çeviren: yurdanur salman

Süt içmeye yarayan herşey 'kasıt'tır çocuk için: karanlıkta kendisine ninni söyleyen herkes de 'anne'... Toplumun birey için yapabileceği en iyi şey, onu kendisiyle uyumlu kılmaktır; sonuç doğru ya da yanlış olabilir. James Mark Baldwin (1915. ss. 14. 17)

Kendi kendinize 'insan hayvandır' deyin birkaç kez, bunun inanılmayacak birşey olduğunu hemen anlarsınız. Bu fikri zihninize yerleştirmeniz olanaksızdır; evrimin gerçekleri üzerine uzun uzun düşünür, ilkekel bir oymağı yakından gözler ya da bir çiftlikte büyürseniz belki. İlkel insanlar kendileriyle çevrelerindeki hayvanlar arasında ayrılık görmezler. Bir Xingu, Karl von der Steinen'e, kendileriyle maymunlar arasındaki ayrılığın, maymunların elinde okla yayın bulunmaması olduğunu söylemiş. Jules Henry de, Kaingang'da köpeklerin, başka bazı hayvanlar gibi evcil hayvan sayılmadıklarını, bir akraba gibi duygusal eşitlik düzeyinde kabul edildikleni görmüş. Oysa Batı ekininde biz, kendimizle doğanın geri kalan şeyleri arasına büyük bir uzaklık koymuşuz; bunu yaparken bize yardımcı olan şey de dil. Örneğin koyun, 'kuzuluyor' diyoruz, oysa kadın 'doğuruyor' —çok daha soylu böylesi—. Böyle ayrımlar gözetme hakkını bize veren şey, dünyayı nesnelere ad takarak anlamlandırmamız; başka bir alanda yaşıyoruz; bu ayrıcalıktan yararlanıyoruz.

Daha önce de söylediğimiz gibi dilin doğuşu, hiç çözülemeyecek sürekli bir bilmece olarak kalacaktır belki de. Çok parlak fikirler yürütülmüştür bu konuda. İnsanbilimci Charles Hockett. dilin, insan-maymunların av eylemleri çevresinde oluşarak doğduğunu söylüyor. Daha çok hayvan avlamak için yarışıyorlardı bu maymun-insanlar; bu da daha yakın bir işbirliğini gerektiriyordu. Yalın ba-

ğırma (ses) dizgeleri yerine daha karmaşık simge yöntemleri geliştirmek gerekti; sonunda asıl dil doğdu. Weston La Barre gibi bazı kişiler de dilin ailede, çocukların oyun-konuşmalarından doğduğunu söylüyorlar. Anneyle çocuk, uzun süre birarada, çok yakın bir ilişki içinde yaşadıklarından birbirlerinin istek ve niyetlerine karşı keskin bir duyarlık geliştiriyorlar; buna bebeklerin o doğal kendi kendine konuşma içgüdüsünü eklersek, belli seslerin belli gereksinmelerle ve niyetlerle birleştirilmesi kolayca anlaşılır; ortak bir simgeler dizgesi çıkar ortaya. (Aynı şeyi duygusal bakımdan birbirlerine çok yakın olan ve kendilerine özgü bir dil geliştiren yeniyetmelerde de görüyoruz. Kendi argolarını geliştiren kapalı-topluluklarda da oluyor aynı şey.) Lewis Mumford, avlanma gibi uygulamalı ve teknik eylemlerden çok oynarken, tekrarla gelişen benzer bir dil kuramı öneriyor.

Bütün bunlar üzerinde bir anlaşmaya varılmamış olsa da bir tek şey açığa çıkmış durumda bu da dilin, temelde insanı insan olarak belirleyen özelliği olması. Bu, öykümüzün en güzel yanı; öyleyse üzerinde biraz daha ayrıntılı olarak duralım. Bütün bunlar, insanı doğadaki öteki tüm hayvanlardan ayıran o ünlü 'benlik'ten çıkıyor.

İnsanın beyin zarı, kafatasının önüne doğru 'taşmış' gibi görünen gri bir hücreler kitlesidir —bizim kafamıza, maymunların yassı, alınsız kafalarından bambaşka, yuvarlak bir görünüş veren bu bölgedir. Beyin zarı insana, bilincinin içerden beslenmesinde yardım eder; çevreye karşı tepki göstermekte karmaşık bir denetleme yeri olarak iş görür öyleyse beyin, organizmayı denetleyen ve çevreyi belli bir uzaklıkta ve iyice düzenlenmiş olarak tutmayı sağlayan bir 'çeşit iç jiroskoptur'. Benlik derken, büyük beyinli bir hayvanda davranışların, yalnız insana özgü merkezden denetlenme işlevinden söz ediyoruz. Hallowel beyine, çok yakışan 'ruhsal organ' adını vermiştir; kesip biçerek görebileceğimiz birşey değildir bu; ama etkilerini gözlemleyebiliriz. Özellikle çocuklukta ortaya çıkan içeyöneliklikte (autism) ve bazı çıldırı (psychosis) biçimlerinde bu denetimin eksikliğinin sonuçlarını görürüz. Benliğini geliştirmemiş bir içeyönelik çocuk çevresine göre bedeninin nerede sona erdiğini bilmez; oynarken kendi gözlerine kum doldurabilir. Bedenini düzenleyecek, dünyadan ayıracak, yaşantıları denetleyecek iç jiroskobu yoktur. Herzamanki işleyişle benlik, organizmayı yakın çevredeki uyarıcılardan oldukça bağımsız tutar. Benlik, organizmanın beklemesini, tepkisini geciktirmesini sağlar. Benlik yardımıyla organizma aynı anda birçok düşünce sürecini ve tepkiyi bir arada, sürekli bir uyanıklık içinde tutabilir. Bu, orga-

nizmanın, hemen eyleme geçmeden çeşitli sonuçları düşünebilmesini sağlar; akılsal seçimi olası kılar, organizmaya doğada bilinmeyen bir özgürlük kazandırır.

İnsandaki bu büyük 'ruhsal organın' gelişmesinin incelenmesi ruhçözümlenmesinin insan bilimine en büyük katkılarından biridir. Hiçbir fiziksel biçimi olmayan, dokunulmaz, kesilmez bir olgu ele alınmış ve bundan bir ilim konusu geliştirilmiştir. Çocuğun kendisini ve dünyasını denetleyişini, kendilerini ve dünyalarını denetlemekte güçlük çeken yetişkinlerin davranışlarını dikkatle inceleyerek başarılmıştır bu. Sonunda, benliğin gelişmesini ve tüm değişik biçimleriyle bozuk işleyişini anlamağa başladık. Şimdi artık o inanılmaz bilimsel başarıya ulaştık: Bir insanın davranışlarına bakarak o davranışları yöneten görünmez organı değerlendirebiliyoruz.

Freud benliği, 'id' ya da 'o' dediği, algılayıcı 'Ben'in çıkıp geliştiği toprağa (temele) bakarak bulmuştur. İd, bilinçli bir denetim ya da üstünlük kazanmış bilinçaltının içgüdüsel işleyişini gösteriyordu. Öteki hayvanlar, hemen hemen bütünüyle 'o'ndan oluşan bitkisel nesnelerdir duyumlar dünyasına anlık tepkileriyle bağlıdırlar. Tepkileriyle itilerini —bunlar, geciktirici bir merkezi denetim altında olmayan duyum yataklarıdır— tutamazlar. İd, tepkisel yaşamdır; benlikse bu tepkiselliği denetlemek amacıyla gelişen insana özgü bir öğe.

İd, karışıklık içindeki bir hayvana gelen resimlerden, duyumlardan, duyumsal anlamlardan oluşan bir dünyadır -hayvan 'karışıklık' içindedir çünkü anlam ve duyumları düzenlemek, ayırmak, dizmek, olayları bilerek canlı ve düzenli tutmak için 'benlik' gereklidir. Benliği olmayan hayvan zamansızlık içinde yaşar; duyumlar dünyasında tam olarak bir yere yerleştiremez kendisini. Ölümü ancak insanlar bilebilir; çünkü zamanı benlik saptar. Öteki hayvanlar için id, uçup giden duyumsal anlamların zaman-sız yığınıdır. Geyik, dünü bugünden, yarını gelecek haftadan ayıramaz. Onun dünyası sonsuz duyumlardan oluşur; arada bir korkuyla yüreğinin gümleyişi, tad yüklü bir böğürtlen, ölümün beklenmeyen bir anda gelip kendisini yokedişiyle noktalanan duyumlar zinciri.

Ruhçözümlemesi bize, benliğin zamanı 'bağlayarak' yarattığını göstermiştir; başka bir deyişle birey, olaylar dünyasında özüne bağlı değişmez bir değinme noktası yaratır. İnsanın, kendi yarattığı simgesel bir dünyada yaşamasını sağlayan şey budur: 'Zamanı bağlayan' tek hayvandır insan, geçmiş-şimdi-gelecek kavramı olan, kendini içine yerleştirdiği ve hiç durmadan gözden geçirip değerlendirdiği bir zaman-akışına sahip tek hayvan. Öteki hayvanlar, hemen

hemen hiç, ya da hiç denetleyemedikleri duyumsal anlarda arada bir sarsılan sürekli bir 'şimdi' içinde yaşarlar. Oysa insan, anılarını büyük merkezinin dizgeleriyle, yardımıyla denetler. Beyin zarı, davranışların düzenlenmesi ve geciktirilmesi için merkezi bir değiştirme yeri olunca, kesin bir zaman bilinci için ortam doğmuş oluyor da; denetli bir zaman akışı çıkıyordu ortaya. Benlikle birlikte var olan herşey organizma açısından kesin bir 'Ben' bilincine bağlanır oldu. İnsanaltı maymunlarda ortaya çıkan denetsiz resimlerle-düşünme işlevi, içsel bir simgeleştirmedir; birey, bu süreç içinde kendine çok belirli bir yer seçemez. 'Ben' duyusuyla denetlenmeyen sanrısal resimli-düşünme, düş gören benliksiz insanı içine alan ve boğan bir karabasanın ezici imgelerine benzer. Uykuda 'Ben' ayrımlaşmış uyanıklığından kurtulur ve ayrımlaşmamış duyumların organik yatağında dinlenmeğe çekilir. Freud'un düş kuramı şu sarsayıma dayanır: Uykuda benlik, organizmada algının uyanık nöbetinden çekilir; duyumlar üzerindeki geciktirici üstünlüğünü sürdürmek için benliğin önemsediği herşey, benliğin zorunlu tatile çıkmasıyla, yüzeyde belirir. Uyku sırasında benlik yalnızca yüzeye çıkan şeyleri başka kılıklara sokmak için gözüpek çabalara girişir; böylece birey kendisine benliğinin kabul edemiyeceği ya da kabul etmek istemediği şeyleri bir karmaşık düş simgeciliğiyle anlatmağa çalışır. Şimdi öykümüzün anlatım sırasını bozmuş, benliğin olumsuz yanlarına geçmiş oluyoruz. Burada, benliğin, bizi ilgilendiren büyük, güçlü yanlarının evrensel önemi üzerinde durmamız gerekir.

Öyleyse benlik yalnızca algıları ve bedensel denetimi düzenlemekle kalmıyor, organizmanın koruyucu bir biçimde çalışmasını da sağlıyor: Göz kırpmayan bir nöbetçi gibi. Freud, benliğin başlıca işlevlerinden birinin organizmanın kaygılardan kaçınmasına yardım etmek olduğunu bulmuştur. Benlik, bireye özünün-farkında-olan bir çıkış noktası sağlar. Buradan yola çıkarak organizma kendisine *yabancı* olan şeyleri kesinlikle bilebilir. Benlik, kaygıları, kendine göre ölçerek 'Bu, *ben* değilim, *benim* davranışım, *benim* bilincim değil bu,' diyerek denetler. Kaygıları, uyaran-tepki tutsaklığından başka bir yolla denetleyebilmek için bilinçte uyaranı olumsuzlayacak bir *aracı*'nın bulunması gerekir. Maymun ya da memeli hayvan kendisini yok edecek tehlikeli bir durumda içgüdüsel olarak bir 'olumsuzluk' sezer. Bu olumsuzluk 'Ben'e bağlanmadıkça denetlenemez.

Freud bu yabancı şeylerin çoğunlukla bireyin kendi içinde, id' inde, evrimin organizma içinde hapsettiği suçluluk duygusu ve korkutucu tutkular biçiminde bulunduğunu düşünmüştür. Bunlara da-

ha sonra değineceğiz; şimdilik, çağdaş ruhçözümleyicilerin benlikteki bu kaygıları böyle görmediklerini söylemekle yetinelim. Benliğin insana sağladığı kazancı bütünüyle anlayabilmek için kaygıdan-kaçınma'yla temel düşünme süreci arasındaki yakın bağlılığı son kez vurgulamak istiyoruz. Daha önce söylediğimiz gibi, benliğin başlıca işlevi, tepkileri geciktirmektir; bireyi, uyaranlara hemen tepkide bulunma bağlılığından kurtaran budur. Birey, bir soruna değişik açılardan yaklaşabilir; çünkü eylemi geciktirebilmesi, birikmiş yaşantılarını gözden geçirmesini sağlar. Birey, yeni soruna kafasında bir çözüm ararken, anılarını ve geçmiş çözümlerini kullanır. Düşünme, temelde, insanın girişeceği eylemi 'denemesi', bir bakıma 'önceden kaçamak şöyle bir gözden geçirme'sidir. Açıktır ki kopuk düşünmede, deneme, eylemi ancak benliğin tepkiyi geliştirmesiyle sağlanacaktır. Kaygı çok önemlidir burada; çünkü benlik ancak kaygıyı denetleyerek geciktirebilir tepkiyi. 'Serinkanlılığını yitirme.' daha karışık bir öğütün kısaltılmasıdır aslında. 'Değişik eylem yollarını bilincinden geçirirken kaygıyı denetime al ve duruma uyan tek eylem yolunu akıllıca seç.' Demek ki, kaygının uzaklaştırılması, insan-hayvanın zamanı-bağlayıcı, eylemi-geciktirici ve beyinsel işlevleri için gerekli oluyor.

İnsan-altı maymunlarda, kuzenlerimizde 'benlik-kalıntısı' diyeceğimiz şeyin bulunabileceğini biliriz artık. Nissen, şempanzelerde davranışın amaçlı olarak geliştirilmesi yolunda bazı işlevlerin ve hayvanın kendisini denetlemesinin, insandaki denetime benzer olduğunu gözlemiştir. Örneğin şempanze, kendisine sevdiği bir yiyeceği sağlayacak yüzde 50. lik bir kazanma şansı uğruna başarıyı *yadsıyabilir*. Böylece tüm rahatlık uğruna, hiç zahmete girmemeyi seçer gibidir. Ya da Orange Park Hayvanat Bahçesi'ndeki şempanzeleri ele alalım: Bu şempanzeler, uzaktaki kapıdan ziyaretçilerin girdiğini görünce, çeşmeye koşuyorlar, ağızlarına su dolduruyorlar, ziyaretçilerin kafese iyice yaklaşmasını bekliyorlar, sonra suyu onların yüzlerine püskürtüyorlar. Bu son, umulmadık püskürtme işi ancak bir kez görülmüştür, ama merkezi denetleme dizgesinde çeşitli dağınık uyaranların biraraya getirildiğini doğruluyor: Ziyaretçilerin girmesi, öz'ün gidip su alması, ziyaretçilerin —belki— kafese yaklaşmaları, onların suratına su püskürtmenin getireceği zevk.

Sonra, bu alanda en yüreklendirici, en dikkate değer fikirleri öne sürmüş olan Hallowell'e göre, onun insan-altı düzeyde 'iç simgesel süreçler' dediği şeyin bulunduğunu gösteren kanıtlar vardır. Bir hayvan, çevredeki göresel alanda bulunmayan nesneleri temsil

eden şeyleri tek tek belleğinden üretebilir. Köpeğin, Maymun, ya da kedinin duyumları çok gelişmiştir; bunların anımsadıkları çarpıcı olayların imgelerinin birdenbire bilinç düzeyine çıkıvereceğini varsayabiliriz. Maymunun 450 santimetre küplük beyni oldukça büyüktür; bu beynin geçmiş ya da gelecek olayların imgesel olarak resimlendirdiği düşünülebilir —Meredith Crawford, şempanzelerin el-kol hareketleriyle, hafifçe omuza dokunarak bildirişmeyi öğrendiklerini ve böylece birbirlerini çağırdıklarını gözlemiştir. Viki adlı şempanzenin zaman zaman bütünüyle imgeleminde canlandırdığı bir oyuncak ve iple oynadığı ve ipi kendi çevresinde dolaştırdığı görülmüştür.

Oysa iç simgeleştirme yeterli değildir. Toplumsal bir eylem olabilmesi için simgenin dışta birşeye bağlanması gerekir; bireyin anlatmak zorunda olduğu şeyi taşıyacak bir dış kayıt yolu bulunmalıdır. Şempanzenin omuza hafifçe dokunması toplumsal bir tepki bekleyen bir ilk-harekettir. Tepki gelmezse, ilk şempanze ötekini labaratuara zorla sokacak ya da işe yalnız devam edecektir. Bu, daha önce sözünü ettiğimiz memelilerin geliştirdiği ortak duyarlığa iyi bir örnektir. Ama bu aynı zamanda içinde yaşadığımız dünyaların birbirinden ne denli kopuk olduğunu da gösterir; bu kopukluğu, iç isteklerimizi ancak başkalarının istekleriyle topluca benimsenmiş simgelerin aracılığıyla birleştirerek giderebiliriz. Orange Park Hayvanat Bahçesi'ndeki su püskürten şempanzelerin de böylesi bir iç istekleri, bir çeşit kendi bilinçleri vardır. Gene de onların bu zekice davranışı kazayla, rasgele olmuş birşeydir; birbirlerini taklit etmeleri de akıllı olmadıklarını gösterir.

onlarda gerçek benliğin gelişmesi için gerekli olan şey simgesel bir çıkış noktası, kişisel ve toplumsal bir simge olan 'Ben'dir. Bu dünyadan bütünüyle kurtulabilmesi için hayvanın *kendisini kesin olarak* belirleyebilmesi gerekir. Tek sözcükle Ben'in dilsel olarak biçimlenmesi gerekir. Öz'ün (ya da benliğin) büyük ölçüde *sözsel bir yapı* olduğunu söyleyen büyük ruhçözümleyici Harry Stack Sullivan' dır. Bu yapının amacının, kaygılardan kaçınmak için çevreyle bağdaşma olduğunu da görmüştür Sullivan. Böylece, büyük ölçüde adlar takarak benlik, rahatlıkla hareket edebileceği bir dünya yaratır. Nesneler iyi, kötü, ya da ne iyi ne de kötü diye belirlenir; dikkate değer, değmez ya da nötr diye adlandırılır. Dost olan herşey ta baştan 'ben'e bağlanır, düşman olan herşey de yabancı, 'ben-olmayan'dır. W. Howells'in çok güzel dile getirdiği gibi 'maymunların duygusal motorunun

hep boşa çalışmasına, şaşmamak gerekir. Bu, beyni kendisine kaygı yaratıcı duyumsal anılarını biriktirecek ölçüde büyümüş, çevresi karmaşık ve korku dolu, ama kendisiyle, yakın içsel ve dışsal yaşantıları arasına koyması gereken uzaklığı sağlayacak *denetimli-simgeleri* geliştirmemiş bir hayvanın çok iyi bir tanımıdır.

Öylesine konuşma, insana özgü dediğimiz herşeyi içine alır; çünkü konuşma olmadan *gerçek benlik* olamaz. Bilinen dillerin hepsinde 'ben', 'sen', 'o' zamirleri ya da bu çıkış noktasını belirten fiil yapıları vardır. Bu mantığı zorlamak oluyor, çünkü kişisel zamirler olmadan gerçek benlik, bu yüzden de dili olan insan toplulukları bulunamaz.

Kişisel zamirler kendinin bilincinde olmanın çıkış noktası, dış dünyadaki tüm olayların toplandığı bilinçilik merkezleridir. Tüm uygulama gücümüze karşılık bu incecik askıyı, belli belirsiz 'ben' zamirini koymak inanılmayacak birşey gibi gelebilir insana — ne de olsa bir tek sözcüktür bu. Oysa asıl benliğin zaten orada bulunduğunu unutmamak gerek: Kocaman beyinde davranışların merkezi denetimi, doldurulmayan bir pil gibidir. Benlik, 'ben' sözcüğüyle birleşerek belli bir yöne akıtılmak için bu bağlantıyı bekler. Sinirsel yeteneğin tepkilerin böylece geciktirilmesiyle 'ben' zamiriyle birleştirilmesi, tümüyle yepyeni bir hayvan türünün dünyanın yönetimini ele almasının başlangıcı olmuştur.

Üstelik 'ben' havada birşey değildir. Bir adla, hiç de havada olmayan bir kabul-edilme dileğiyle desteklenmiştir. 'Fred C. Dobbs'a kimse böyle birşey yapamaz,' diyordu Humprey Bogart bir filmde, başkalarının kendisine karşı bir tuzak hazırladıklarından kuşkulandığı zaman. Yalnız 'Fred Dobbs' da değil, 'Fred C. Dobbs.' hiç de belirsiz olmayan bir varlığı belirleyen şaşmaz bir adlandırma noktası. 'C' — düşünün! Bir sesten başka birşey değil bu, oysa koskocaman, inanılmaz bir organik varlık yüklenebiliyor üstüne.

'Ben' zamiriyle kişisel ad, başka 'ben'ler ve başka isimlerden oluşan bir dünyada var olur. Başlangıçta çocuğun öğrendikleri, çevresindekiler, kişisel adlar ve akrabalık adları dışına taşmaz. İlkel bir toplumda bireyin, tüm akrabalarına karşı davranışları ve onlardan bekledikleriyle birlikte öğrendiği tek şey bu adlar olabilir. 'Ben' ancak, çevresindekilerle olan ilişkilere göre biçim alabilir; birey kendisini çevreleyen dünyada kendi güçlerini yoğunlaştırmak ve 'eylemde bulunmak' için yaşar.

Bir an durup insan-altı maymunlar hakkında söylediklerimize bakarsak, dildeki bu 'ben'in insan dünyasının düzenlenmesindeki pa-

yını görürüz. Maymunların da bir akrabalar dünyası içinde büyüdüklerini hatırlayalım. Uzayan bebeklik süresi ve sürekli çiftleşme çevreyi, gelişmenin her devresinde, hayvanlarla, her tür ilişkiyle doldurur. Maymunun (baboon) çevresindekilerin değişik durumlarına karşı salt-kaba kuvvete dayanarak davrandığını da unutmayalım —kime yaklaşılabilir, kime yaklaşılamaz, kim kimin yiyeceğini elinden alabilir, kiminle çiftleşilebilir, kiminle çiftleşilmez. *Zamir olarak* bir 'ben' ve bir *ad* verilebilse, buna karşılık çevresindeki bireylerin herbirinin kimliği belirlense, hayvanın denetiminin nasıl artacağını düşünün. Sonra hayvanın kendi rahatlığının ve güvenlik duygusunun da artacağını da düşünün. O zaman eylemleri, duygusal bakımdan boşa çalışan bir motorla belirlenmiş ve keskin duygularla noktalanmış zamansız bir dünyada olmayacaktır artık. Akrabalar gerçek bireyler olarak biçimlenecek, umutlar ve zorunluluklar salt duyumlardan oluşan bir dünyaya anlam kazandıracaktır. 'Ben', güçlü kaprislerle dolu bir dünyada değerlerin doğmaya başlamasını haber veren *birşeydir* yalnızca.

Benlik ve Benliğin Nesnelleştirilmesi

Öyleyse 'ben'in insanın dünyasını doldurmasını, kendisine biçim vererek ona biçim vermesini anlayabiliriz. Ama şimdi bu süreçte şaşırtıcı ve bir bakıma trajik birşey daha olmaktadır. Öyle anlaşılıyor ki evrimdeki her büyük ilerlemeye karşılık yitirilen birşey vardır. 'Ben' insana, kendini denetleme ve tam bir biçim kazandırıyor kazandırmasına ama çelişki şurada ki bunu, o biçim ve denetimi başlangıçta bireysel hayvanın *elinden alıyor*. Hayvan, yalnız kendi içindeki içgüdüsel merkezi yitirmekle kalmıyor, aynı zamanda biraz parçalanıyor kendisine karşı. Yeni ortaya çıkan bu çelişkiler üzerinde kısaca duralım.

İki yüzyıl kadar önce bizi şu gerçekle uyaran büyük İmmanuel Kant olmuştur: İnsan ve onun gelişmesi açısından her bebeğin kendisini farkına önce 'beni, bana' ve ancak ondan sonra 'ben' olarak varmasında çok önemli birşey yatar. O zamandan bu yana bu sıralanışın evrensel olduğu doğrulanmıştır: 'benim', 'bana' ve sonra 'ben', Kısaca bu, çocuğun kendisini uygulayıcı bir nesne olarak algılamadan önce başkalarının nesnesi olarak kabul etmesi demektir. Kendisine göre bir eylem-yapıcı olmadan önce başkalarıyla ilişkilerine göre belirlenen bir nokta oluyor çocuk. Öyle anlaşılıyor ki bu

olağanüstü durumu yaratan, çocuğun yavaş gelişmesidir. Çocuk çaresiz bir biçimde bağımlıdır; yaşayabilmek için beslenme ve korunma kaynağına yapışmış durumdadır (haftalarca terbiyecisinin bacağına sarılan benzeri şempanze gibi). Yaşam kaynağıyla uzun süre kendisini karıştırmasının ters sonucu şudur: Çocuk kendi bedeninin bilincine, başka bir bedenle uzun süre temas ettikten *sonra* varır. Dünyayı keşfedişi, kendisini keşfedişiyle aynı olduğundan bebek sanki kendi üstüne 'yığılır'. Kısaca kendisinin *nesnesi* olur çocuk; bedenini *dış* dünyada olan birşey, kendisine ait olan bir araç olarak keşfeder. Düzene girmemiş bedenini sürükleyen büyük-beyinli bebek, kendi garipliğini duyar; yetişkinle kendisini eşitlerken öğrendiği simgeler kendi bedeninden daha yakın gelebilir ona. (Klinik bulgular olmasa inanılmaz gelir bu insana; aşırı bağımlı bir çocuk, kendi bedensel duyumlarını bir yana atabilir; yetiştiricisi söylemedikçe acıktığını bile bilmeyebilir.)

Buna 'benliği nesnelleştirme' ya da 'benliği dışlaştırma' diyoruz; bireyde düşünsel olarak 'kendinden uzaklaşmayı' sağlacak bir kendinin-farkında olma özelliği vardır. Bunu, 'Ben, *beni* düşünebilirim.' formülüyle duyar, anlarız. Başka bir deyişle 'Benim başıma gelen yaşantıların bilincindeyim,' yalnız bu yaşantıları geçirtirmekle kalmıyorum, *kendimi yaşıyorum*. Kendisine bu zengin özü, bu ek boyutu katabilen başka bir hayvan yoktur. 'Yorgunum,' 'mutluyum', 'İncindim', 'Bir yerim kanıyor' vb. Bir kedinin hiçbir neden olmadan saat başı yaptığı hareketler ad takılınca anlam ve heyecan yüklü hareketlere dönüşür: 'Bak atlıyorum!' Gerçek ortadadır: İnsan —bildiğimiz kadarıyla evrende— kendini bir nesne olarak görebilen, kendi yaşantıları ve alınyazısı üzerinde düşünebilen tek hayvandır. Onu tam olarak ve gerçekten insan yapan şey, onun en dikkate değer gerçeği budur. Eski Yunanlılara karşı duyduğumuz büyük hayranlık onların kendi alınyazıları üzerinde düşünebilme yetilerinden geliyor: Eski Yunanlılar, çevrelerindeki öteki insanlara göre daha az kördürler sürüklenip giderken. Bir gün, başka bir gezegende ileri bir yaşam bulunursa ilk ve en önemli soru şu olacak soracağımız: Kendisi üzerinde katlanabiliyor, kendi alınyazısını düşünebiliyor muydu bu yaşam?

Düşünür George Herbert Mead, bebeklerdeki benliğin-nesnelleştirme sürecini en ince ayrıntılarına dek çok zekice izlemiştir. Kabul etmek gerekir ki kendi bilincini kazanırken çocuğun zihninde neler olduğunu bilmek zordur; ama Mead, düşüncesinde bu süreci çok parlak bir biçimde yeniden kurmuştur. Ona göre organizma ken-

di bilincinin farkına ancak başka organizmalar ya da nesnelerle olan ilişkileri yardımıyla varıyor. Bebeğin bilinçlenmesinin başlangıcında, hem bebeğin kendisi hem de çevresindeki şeyler nesne olarak görünür ona. Bu nesneleri (örneğin, her an yardımına koşan annesini) tanımak ve kullanmak için bir çaba gösterir bebek. Tüm nesneler konusunda en önemli gerçeklerden biri bu nesnelerin hem *içleri* hem de *dışları* olduğudur. (bunun önemli sonuçları üzerinde bundan sonraki bölümde duracağız. Ne var ki diyor Mead, yeni beliren bilinç bu ikilemin farkında değildir. Organizma kendi içini doğrudan tanır, oysa dış sınırları ancak başkalarıyla olan ilişkileriyle bilebilir. (Cennet Bahçesi'nde Adem'in yaradılışını gösteren bir filmi ansıyorum; Adem, uyanırken gösteriliyordu filmde: Kendi bedeninden ürküyor ve sanki yabancı birşeymiş gibi geri çekiliyordu ondan sınırlarını belirleyerek ancak yavaş yavaş sahip çıkabildi bedenine.) Öte yandan bebek annesinin memesini, dıştan görerek ve dokunarak bilebilir ancak. Ama annesinin bir içi olduğu düşüncesini ona getirecek bir yol yoktur. Mead, şu sonuya varıyor Kendimize dış, başkalarına iç kazandırmanın tek yolu kendimize karşı öteki insanların 'tutumunu edinmektir'. Bu içine-girerek algılama yoluyla bebek nesneyle kendisini eşitler; böylece hem kendi duygularının hem de nesnenin duygularının bilincine varır. Sanki kendini bütünüyle algılamak için algılarını başka birisinin tutumuyla birleştirir; benlik, öteki kişiyi bir kaldırma noktası olarak kullanmadan ortaya çıkamaz. Bir zamanlar ünlü toplumbilimci Franklin Giddings'in dediği gibi, iki kafanın bir kafadan üstün olduğu değildir doğru olan; bir kafanın oluşabilmesi için kafa *gereklidir*.

Öyleyse bilinçlenmek, temelde toplumsal bir yaşantıdır; bebeğin kendisini ve dünyayı tüm boyutlarıyla kavrayabilmesi için başka bir nesnenin yerini alması gerekir. Çocuk koruyucu yeşitkinin tutumunu benimser, sonra bu tutma karşılık vermeğe çalışır. Bunu, çocuğun dili kullanışında açıkça görebiliriz. Çocuk yetişkinin dilini taklit ederken, bu onun için bir *gösterge* olur. Taklit edilen sözcükler onun davranışlarının yol göstericisi olur, çocuk kendine benzemeğe çalışır, kendine tepkide bulunur. Ana-babasının gelişmiş simgesel sesleri kulaklarından girip çocuğun tüm organizmasını doldurur. Çocuk bu sesleri kendi ses organlarıyla tekrarlarken ses, davranışlarına canlılık katan bir gösterge olur. Başka bir deyişle, çocuğun simgesel eylem dünyası *dışarıdan içeriye* doğru kurulur. Kendi üzerinde düşünen bir hayvan, hareketlerinin tam anlamını an-

cak hereketler olduktan sonra, onları gözlemleyerek kavrayabilir. William James'e, ağladığımız için üzülürüz dedirten budur; başka bir deyişle, ağlayışımızın tüm anlamı, ağladıktan sonra bunun üzerinde düşününce çıkar ortaya. Hareketlerimizin tüm anlamını çevremizdekilerden öğreniriz; bu bilgiyi biriktirdikçe de 'zihnimiz' oluşur. Zihin, yaptığımız şeyler yapıldıktan sonra bunların sonuçlarını kaydederek gelişir. Kendimiz-üzerinde düşünme bize çok daha derin yaşantı zenginliği kazandırır; ama yaşantılardaki o hayvanlara özgü doğrudanlığı yitirmişizdir artık.

Böylece evrimin bize bıraktığı çelişkileyi görürüz karşımızda. İnsan, benliğinin bilincinde olarak hayvanlar arasındaki olağanüstü yerini almıştır almasına, ama trajik bir karşılık öder bunun için. Çocuğun önce kendisini eşitleme gereksinmesi, bu ilk eşitlemenin toplumsal bir ürün olduğunu gösterir. Çocuğun içinde yaşadığı bedeni dışardan içeriye doğru kurulur, içerden dışarıya doğru değil. Çocuk dünyaya doğru açılmaz, dünya çocuğun içine doğru açılır. Çocuk, nesnesinden gelen ses simgelerine tepkide bulunurken çoğu zaman acıklı bir etki uyandırır: Yabancı simgeler ve seslerin etkisiyle titreyip duran gerçek, toplumsal bir kukla. Kendisine öğretilen o küçük simgeleri papağan gibi tekrarlayan çocuğunu gören her duyarlı ana-babanın sevincine üzüntü de karışmaz mı biraz?

Bedene Karşı Benlik

Atlayarak gitmek de olsa, tartışmamızı yoğunlattıralım biraz. Önemli olan şudur: Bu olanlar çok otomatik ya da çok yalın değildir. Bundan sonraki bölümde göreceğimiz gibi, insan yaşantısında gerçek bir ikilem vardır. Toplumsal kimlik büyük ölçüde simgeseldir, oysa insanın kendi güçlerini algılaması başlangıçta organiktir. Çocuk 'kendini duyma' yaşantısını simgelerle geliştirir, ama bu duyguyu aynı zamanda hızlı hareketler, algılar ve heyecanlarla da besler. Kendini-duymayı kaydettiği zamanlar, çoğunlukla kendi uygulamalı hareketlerinin engellendiği zamanlardır. Ancak o zaman 'karşısındakinin rolünü almak', hareketinin 'ne olduğunu' anlamak ister. Hareketler ne denli engellenirse, benlik duygusu da o denli simgesel olur. Çocuklarda gözlenen en şaşırtıcı şeylerden biri, çok hareketli olmalarına izin verildiğinde kendi canlılık dolu istemlerinin peşine takılıp gitmeleridir; çocukların kimliklerini edinmeleri, toplumsal simgeleri bastırmayı öğrenmeleri ancak yavaş yavaş, 'alıştıra alıştıra' sağlanabilir.

Toplumsal kimliği daha sonraki yaşamında ezilirse, o zaman kişi hep organizmasına döner. Aslında ruhsal bakımdan kendini ger-

çekleştirmede olduğu kadar tüm ruhçözümsel değişimlerde de temel olarak alınan şey budur aslında. Özgürce hereket etmesine ve, dünyasını kendisi denetleyerek kullanmasına izin verilir, çocuğun 'bedensel bir kimlik' kazanması sağlanırsa, çocuk daha güçlü, daha dayanıklı olur. Bedenini dışardan içeriye doğru değil, içerden dışarıya doğru yaşar. Ya da şöyle diyebiliriz: Bedeni 'içinde yaşadığı için onundur', yalnızca 'o orada bulunduğu için' değil. Freud, bol bol anne sevgisi tatmış bir çocuğun yaşamın tüm güçlüklerine göğüs gerebileceğini söylerken aynı şeyi anlatır. Herşey elinden alındıktan sonra kişinin güvenebileceği sağlam bir organik kimliği vardır (bkz. Saul, 1970). Ne de olsa canlı kalmağa çalışan tüm organizma, ona zorla kabul ettirilen özel dünya görüşünden çok daha büyüktür. Çoğu zaman aşırı gerginlikler altında birey bedenine dönmeyi, ona güvenmeyi öğrenerek kurtarabilir akıl sağlığını. Yaşamısürdürücü bedensel süreçlerle ortaya çıkan doğaya güvenmeyi öğrenir zihninin işe karışmasını önler. Zihin-bedende geri tepen, onu zayıflatan korkular, saplantılar ve yılgılar (phobia)dır. Rousseau'dan ve Dewey ve Reich'a dek ilerici eğitimcilerin, çocukta kendisinin yön veridiği eylemleri, akıl sağlığının temel taşı saymaları bundandır.

sürgün

ahmet köksal

Her kucaklayış bir ayrılığı getiriyor,
Her öpüş bir susuzluğu..
Gerçeğin çekirdeğindeki düş,
Umudun bitişiğinde kuşku,
Ateşin yüreğinde buz..
Eğer hâlâ gülebiliyorsak
Eski bir acının sürgünü bu..

Yaşamı her gün yeni bir ölümle ödüyoruz.

kale

niyazi özsan

1

Ağırbaşlı bir atın duruşu gibi Kale-yalın-uysal
Kuşatılmış karanlık dağlara bakıyor yüzü
Ağır toplarla gedikler açılmış taştan gövdesinde
Fethetmek için gelen savaşçı teknelerle —ayrık—
Yaban incirlerinde titreşiyor soylu halkın uğraşı

Eski silah..
(Kandiller için yağ satan dükkanın
Tahta kepenkleri inikti o sabah
Kasabayı terketmişti Tecimen
Deniz uyanmadan önce
Düşmanla anlaşıp
Körfezdeki teknelerle
Kaçtığını öğrendik sonra...)

2

Av renginde uzun masallar anlatan
Yaşlı adamın attığı düğümde
Kavrıyorum geçmiş zamanın inceliğiyle
Şimdiki zamanı
ve
gelecek zamanı

(Haberci kuşlar dolanıyor kalenin üstünde
Sarnıçlar boşalmış yol boyunca
Düşman tez ayaklı
Uyanık olmalıyız)

Ağır taşlar gömülüyor yüreğime
İçimde biriken beyaz evler
Evlerin pencerelerinde sardunyalar
Günışığı gibi duruşları
                    ada çayları
                              keçi boynuzları

Yanıyor zaman kandilin ucunda
Körfezin ağzını sonsuz kumla kapatırken arınmış inanç
Işığı avlıyor çocuklar
Yıkık evlerin ocaklarından
Akşamın ekmek kokan çarşılarına iniyorum..

arkası yarın

vecihi timuroğlu

«Arkası yarın», Muzaffer Buyrukçu'nun büyük gürültülere, kırgınlıklara yol açan günlükleri. Birçok yayınevinin basacağını duyduk bu günlükleri, ama arkası gelmedi. Adının bu yüzden «Arkası Yarın» olduğunu sanmıyorum. Muzaffer'in günlükleri sürdüreceğini gösteriyor.

Muzaffer Buyrukçu'nun günlükleri, birçok çevrelerce olumlu karşılanırken kimi çevrelerce de olumsuz karşılandı. Olumlu karşılayanların düşüncelerini belirtmeden önce, olumsuz karşılayanların düşünülerine değinelim. İsterseniz, tarihsiz bir günlük de ben düşüneyim. Enver Aytekin'in adının geçtiği bir günlük için, Enver Aytekin, «Ben, o gün Sarı kurdelem türküsünü söylemiştim. Başka yazacağı şey yok mu bu adamın?» demişti. Başka kişilerden de başka itirazlar duyduk. Sanatçı kişiler, Muzaffer'in günlüklerinde istenilmeyen biçimde yer alamayınca kızıyorlardı. Bu yüzden de birçok yayınevi, günlükleri, önce basmak istiyor, sonra da vazgeçiyordu. Sonunda Tarık Dursun bastı.

Bu günlüklerin böyle bir kısa öyküsünü anlatmakta yarar var. Orhan Kemal ve Yaşar Kemal üzerine açılan bir tartışmayı anlattığı günlüğün yankılarını bilirsiniz. Yeni Adımlar'da kıyametler kopmuştu. Tüm bunlara karşın, günlüklerin arkası kesilmedi. Muzaffer, yeni bir tür getirdiği kanısındaydı. Atilla Özkırımlı da özdeş kanıda. Cumhuriyet'te düştüğü tanıtma yazısında, Muzaffer'in yeni bir günlük biçimiyle, sanatçıların romanını yazdığını belirtti.

Önce, Muzaffer'i günlük yazmaya iten nedenleri bulalım. 16.10.1972 günlü Günlüğünden çıkarabiliyoruz bu nedeni. Türker

Acaroğlu, bu günlükleri yazmasının bir nedeni olduğunu belirterek öğrenmek istiyor. Muzaffer, «Biz şiirler, hikâyeler, romanlar yazıyoruz. Yazdığımız hem bizim hem de kalabalıkların hayatı. İyi ama bizim bir de sanat kulisimiz var. Yazılmayan, yazılmayacak yanlarımız, sözlerimiz, davranışlarımız, düşüncelerimiz var. Bunları da ben yazayım dedim» diye yanıtlıyor. Kendisine öykünenlerin bu işi beceremediğinden emin. Öykünenlerin, kendisinin doğru ve sağlam bir iş yaptıklarını kanıtladığını gösterdiğini söylüyor.

Kulis mi yazılıyor, sanatçıların romanı mı, yoksa kimilerinin savunduğu gibi yeni bir tür mü doğuyor? Bana sorarsanız, hiç biri. Muzaffer, kendi yaşamının romanını yazıyor. Yarınlara nasıl güçlü bir sanat kişiliğinin olduğunu bırakmak istiyor. Günlükler, dikkatle okunduğu zaman, yazarın savının karşıtı bir üslubun inceliğini görürüz. Günlüklerde kıyılmayan tek kişi Cemal Süreya olarak görünüyor. Ara sıra onunda üstüne çıkılıyor. Nedense, Cemal Süreya'nın üstüne çıkmayı gizliyor. Orhan Kemal'i bile birçok yerlerde fon gibi kullanarak kendi düşüncelerini yazıyor. Cemal Süreya'yı fonda bıraktığı yerler çok. Örneğin, 19.3.1969 günlü Günlükte, Cemal'in Ercüment Uçarı'yı anlatırken, Bilecik'i tanıtırken ince ozanlığını görüyoruz. Anlatısındaki imge örgüsü, büyük bir ozanla karşı karşıya olduğumuzu gösteriyor. Ama, 16.10.1972 günlü Günlük'te Cemal de kalabalığın arasında yitiyor. Orhan Kemal'le olan günlükleri büyük önem taşıyabilirdi. Ama, Orhan Kemal'in yazar kişiliğini öğrenemiyoruz günlüklerden. Kulis anlatılmıyor. Çünkü, hiç bir sanatçının gizli, bilinmeyen yanları çıkmıyor bunlardan. Sanatçıların büyük dramlarına ve gerilimlerine, atılımlarına da rastlamıyoruz. Öyleyse, Atilla Özkırımlı'nın düşündüğü gibi, edebiyatımızın bir döneminin romanı da yazılmıyor.

Günlükler, Muzafferin kendi romanıdır. Yazarların çevreleri yazılmadan romanları nasıl yazılacak? Tüm yazarları, ya kahvelerde ya meyhanelerde ya da lokantalarda tanıyoruz. Bu, Muzaffer'in çevresi oluyor. Hem de çok boyutlu bir çevre. Oysa, anlatılanlar için tek boyutlu bir çevre belirtiliyor. Muzaffer'in belirttiği gibi, kendisi gününü ya da gecesini geçirdiği kişilerde odaklaşmıyor. Tüm kişileri kendisinde odaklaştırıyor. 16.10.1972 günlü Günlük'ten alacağımız bir örnek, bu savımızı kanıtlar sanıyorum. Günel Altıntaş, Zühtü Bayar'a çok kızmış. Degüstasyon'daki sofranın sorunu olmuş bir ara. Rauf Mutluay, Metin Eloğlu'yla bir konuşma yaptığı için, bu tartışmanın dışında tutuluyor. Herkes, Günel'in sorunuyla uğraşıyor. Günlüklerin bir kulisi anlatmadığını buradan bile anla-

yabiliriz. İki yazarın aralarını açan gizli olayın ya da nedenin ne olduğunu öğrenemiyoruz. Hiç bir kavganın kökenine inilmiyor. Ama, Muzaffer'in etkinliği seziliyor. Çevre kendisine odaklaşıyor. O zaman da Günlükler, Muzaffer'in yaşamının romanı oluyor. İşte sözünü ettiğim günlükte Mehmet Seyda'nın etkinliği anlatılır gibi davranılır, ama sonunda düğümü Muzaffer çözer. Günel'le Zühtü'nün kavgalarının sen ben kavgası olduğu belirtilir. Mehmet Seyda'nın bir hikâyesi için «En ölümsüz hikâyedir ama» der. Muzaffer, vurgular hemen: «Şimdilik öyledir. Yarın ne olacağını bilmiyoruz. Bugünden yarına belki de çok az şey aktarılacak.» Aynı masada, Cemal Süreya, ilk suçunu anlatıyor. Muzaffer, tümümüzün ilk suçlarından ve hatalarından söz ediyor. Mehmet Seyda, «Hiç de kaybolmazlar dipdiri dururlar» diye yanıtlıyor. Günel Altıntaş, suçu, utancı ve daha başka şeyleri öteki gerçekler gibi değerlendirdiği için diriliklerinin ayrımında olmadığını belirtiyor. Muzaffer, karşılıyor bu sözleri. «Nasıl farkında değilsin? Ayrı bir değer verdiğin öfken dipdiri.» «O başka» diyor Günel Altıntaş. «Başka değil. Acılar, utançlar, suçlar birbirlerini tamamlayan parçalardır. Hatta aynı köktendirler.» diye bağlıyor Muzaffer. 3.11.1974 günlü günlükten de bir örnek alarak bu konuyu kapatmak istiyorum. Halil İbrahim Bahar'la geçiyor bu günlük. Muzaffer, 19 Ağustos 1940 günlü Vatan gazetesinden bazı notlar çıkarıyor. Gerçekten ilginç notlar. O notların yorumuna girse, bir dönemin anatomisini çıkarabilir. Bunları, Halil İbrahim Bahar'a okuyor. Halil İbrahim Bahar, gerçekten sorunu kavramış. «Çok enteresan. Dil de yaşam da ne kadar ilkelmiş ve abartmalarla doluymuş. Çöp bile bilinmiyormuş.» diye yorumluyor. Son vurgu, yine Muzaffer'in. «İnsanlar geliştikçe abartmalar gücünü yitiriyor, hatta kullanılmaz hale geliyor.»

Günlüklerde kullanılan yazma yöntemi ilginç bence. Türü belli, yoksa. Bir günlük, daha doğrusu, alıştığımız günlük, geçen olayın alınmış notlarıyla yazılır. Geriye dönüşler varsa, anlatılanlarda olduğu için ve anlatıldığı gibi yazılır. Muzaffer, öyle yapmıyor. Günlük anlatısına yeni bir yordam getiriyor. Uzak çağrışımlarla atlayışlar, belleği kullanmalar, anılar, günlüklerde yer alıyor. Çoğu kez de öyküleme tekniğini kullanıyor. Herhalde, Muzaffer'in kullanmakte en haklı olduğu teknik de bu. Geriye dönüşler, anılar, olaylar ve düğümler hep kendisiyle ilişkili. Her şey kendi çevresinde dönüyor. Bunlar, Muzaffer'in sanat çevresindeki kendi yaşamının romanı. Doğrusu, başkalarını kırma pahasına da olsa güzel anlatıyor. Kendi romanını ustaca veriyor. Kızma hakkımız olmasa gerek.

tereciye tere satmak

•

burhan günel

Zaman zaman sanatçının tavrına, ürününü ortaya koyarken izlediği yönteme, dünya, olaylar ve insanlara bakışına, ürünlerindeki politikaya, güncel sorunlara ilişkin eğilime yön verme isteği beliriyor kimilerinde. Bu, ya bir eleştiri tavrının doğal sonucu olarak ya da kendi yerini ve kendi ilkelerini saptayıp belirgin olarak ortaya koymamasına karşın, yine bir sanatçı eğiliminin sonucu olarak belirebiliyor. Her iki durumda da herkes kendi açısından bakıyor olgulara. Ve çoğu zaman her bakış açısı değişik sonuçlara, birbirine benzemez yargılara götürüyor kişiyi. Doğal ki, herkes en iyiyi kendisinin bildiğini sanıyor, savunmasını bu sanı üzerine kuruyor.

Bir eleştiri ya da sanat adamının kendi bakış açısına göre doğru bulduğunu onaylaması, kendine göre yanlış olanı da yermesi, beğenmemesi çok doğaldır. Ancak, bu onaycı ya da yerici tutum temelde doğrudan doğruya kişinin toplum içerisindeki kendi konumuyle ilintilidir. Yani, herkes kendi bildiğine, kendi yaşadığına göre edindiği yönteme göre değerlendirebilir bir sanat ürününü. Çünkü zaten yazınımızda henüz ortak anlayışlar, ortak düşünceler geliştirilememiştir. Sonunda her bir düşünce kişisellikle sınırlı kalmaktadır.

Konumuzu roman üzerinde tartışalım:

Kimler roman yazar, kimler roman okur? Ve bu romanı eleştirecek, değerlendirecek, beğenecek ya da beğenmeyecek olanlar kimlerdir? Şimdi bu soruları yanıtlamaya çalışalım.

Romanı sanatçılar (romancılar) yazar. Romancılar toplumdan so-

yutlanmış, dünyadan elini ayağını çekmiş varlıklar değillerdir. Yeryüzündeki insan topluluklarının içinde, türlü ilişkiler arasında yaşarlar. Yani kendileri gibi olanlarla (insanlarla) benzer ilişkiler içerisindedirler. Romancının, romanında, kendi yaşadığı, iyi bildiği, özellikle romanda anlatılan çevreye yabancı olanlara göre, onlardan daha iyi bildiği bir çevreyi, bir olayı anlattığını varsayalım. Diyelim ki, kentsoyluluğunu ya da bürokratik bağlarının varlığını yadsımayan, olanakları oranında, yeteneği ölçüsünde en olumluyu yapmaya çalışan, iyi niyetli bir yazar bu. Ve sözgelişi 12 Mart gibi bir olayı anlatıyor. Bu geniş çapta yaşanmış bir olaydır, bir zaman dilimidir. 12 Mart olgusunun toplumda türlü etkileri, sonuçları olmuştur. (Bir daire düşünelim. Merkez noktası 12 Mart olsun. Bu olay, 360 derecelik dairenin çemberi üzerindeki değişik noktaları değişik biçimde etkilemiştir. Toplum içerisindeki kitlelerin konumu da herhangi bir olaya, herhangi bir olguya böylesine değişik açılardadır.) Şimdi, bu yazar kimi, neyi, nasıl anlatmalıdır acaba? Ya da işe böyle bir seçme yapmadan girişmişse, salt kendi yaşadığını yazmaya kalkmışsa, anlattıkları doğru mudur, eğri midir? Buna kim karar verecek, bu kararı neye göre verecek? Bir romanı yargılayacak olan en geniş kitle okur topluluğudur ama onu yönlendiren eleştirinin (eleştirmenlerin) varlığı, etkinliği de çok önemlidir. Ayrıca bir de öteki sanatçılar var. Romancıyı elekten geçirip —eleştiri tavrından uzak ya da yakın olması pek önemli değildir— değerlendirebilirler.

Öyleyse bütün bu unsurların bir ortak yargıda birleşmeleri beklenemez, doğal olarak. İşte bu nedenle, aynı roman için değişik yargıların varlığı, oluşması, değişik beğeni ve dünya görüşüne sahip kişilerin varlığıyle, sayısıyle doğru orantılıdır. Ve kendi sınıfını anlatan, örneğimiz olan 12 Mart olaylarını romanında yansıtan romancının yargısı ve anlatılan ortamı yazar kadar iyi bilen, getirilen eleştiriyi kavrama yeteneğine, yetisine sahip, salt olaylarla ortamı değil, getirilen mesajı değerlendirebilen kişilerce gerçekleştirilecktir; ya da bu işi, yazarın yaşadığı olayları ve ortamı yaşamış olan, yazarla ortak yaşam deneyleri bulunan kişiler yapacaktır.

Bu, şu demek oluyor:

Örnek olarak aldığımız 12 Mart olayları sırasında ille de yaygın olarak bilinen hapisane, işkence vb. gerçeği yaşanmadığı gibi, ille de bunlar anlatılacak demek değildir. Kim bilir, gözümüzden uzak kalmış, bilmediğimiz nice gerçekler, olgular vardır. İşte, bunları anlatan romancı, anlattığı gerçeklerin bilinmemesinden dolayı eleştirilirse hak-

sızlığa uğramış olur. Çünkü, yukarıda değindiğimiz 360 derecelik dairenin çemberi üzerinde nice değişik açılar, nice değişik etki alanları vardır. Bir tek olay bazılarına yararlı olurken, bazılarına son derece zararlı olabilmektedir. Bir olayın, çevresindeki insan yığınlarına yansıması değişik açılardan, o insanların sınıfına, konumuna göre olur. 12 Mart uygulamasını kimler kimlere karşı gerçekleştirdi? Kimler yarar, kimler zarar gördü ve kimler oyuna getirildi, kimler oyunları düzenledi? Ve niçin, neden? Bu doğrusal ilişkinin dışındakiler, kıyısındakiler, uzağındakiler ne durumdaydılar, nasıl etkilendiler? İşte bütün bunları o etki alanlarının birinde bulunan ve romanını kendi konumuna göre yazan yazardan daha iyi hiç kimse bilemez. (Elbet olayların içine dalarak anlatmak yanında kıyıdan, uzaktan bakmak da olanaklıdır.) Giderek o kesimin insanı (yani toplum, yani okurlar) bile yazar kadar ayırt edemezler olayların temel gerçeğini. Eğer ayırt edebilselerdi zaten toplum bugünkü yerinde bulunmazdı. (Zaman zaman yazarını, düşünürünü aşabilen okurun varlığı burada söz konusu edilebilir ki, olağan değildir, olağandışıdır bu durum.) Yazar (sanatçı) gören göz, düşünen beyindir. Toplumun gözü kulağı beynidir. Okurda çoğu zaman bu niteliklerin tümünü ya da bazılarını bulmak olanaksızdır, aramak da anlamsızdır.

Eleştirenlere gelince:

Onlar ancak kendi bilinç ve yaşam ortamlarının anlatıldığı romanları eleştirirken daha tutarlı, eleştiri açısından daha olumlu sonuçlara varabileceklerdir sanıyorum. Yani yazarla, romanla ortaklaşalıklar taşıdıklarında yanılgıya düşme olasılıkları azalacaktır.

Bazıları 12 Mart romanıdır deyip kendi yakın çevrelerini anlattılar. Bildikleri ortamı, bildikleri gerçekleri dile getirdiler. Hepsine saygı duymak, ürünleri birer sanat ürünü olarak değerlendirilirken estetik ölçüleriyle sağlam bir dünya görüşünün bileşimini, tutarlı çözümlemelerin varlığını ya da yokluğunu gözden kaçırmadan, gerekirse alkışlamak yerindedir. Giderek, olumsuz eleştirinin (yerginin) de yararı büyüktür, daha sonraki ürünlere kapı aralaması açısından. Yeter ki tutarlı olsun, bilinerek yapılsın, sorumluluk taşısın.

Ama herkesin kendi yerini, kendi ağırlığını, yeteneğini,, sorumluluğunu, görev ve yetki sınırını, yazın ortamındaki işlevini iyi bilmesi koşuluyle. Yoksa, lütfen bırakınız yazar birazcık özgür davranabilsin, çalışma alanını sınırlandırmayınız, yolunu yöntemini siz göstermeye kalkmayınız. Her yazarın, her yaratıcının dünyasının bir

başkasınınkinden (sizinkinden) ayrı, hem de apayrı olduğunu, özellikle ayrıntılarda bu ayrılığın gittikçe çoğaldığını unutmayınız.

Bazen, tereciye tere satmak, gereksiz olduğu kadar gülünçtür de!

çağdaş müzikte şiir ve resim dönemi

•

evin ilyasoğlu

1914'te, Birinci Dünya Savaşı patlayıncaya dek, Avrupa, ondokuzuncu yüzyıl özellikleri içinde yaşamaktadır. Resim, edebiyat ve müzik içiçe gelişir bu dönemde. Ozanların ses'e karşı duyarlılığının artması, dizelerinde ritm'e önem vermeleri şiirin içeriğinde, özünden daha önemli olmuştur. Ressamlar da bir öyküyü, bir konuyu anlatacaklarına tuvallerinde doğanın ışığından yararlanmayı yeğ tutarlar. Konu, resimde renk ve ışığın ardına, şiirde ise ses ve ritmin arkasına gizlenmiştir. Örneğin ressam Monet, Rouen'in bir tablosunda aynı konuyu, günün değişik saatlerinden üstüste çizmiştir. Konu değil, günün değişen ışığıdır, değişen renkleridir önemli olan.

Fransa'da Baudlaire, Verlaine, Mallarmé ve Rimbaud gibi sembolist şâirler müzikle şiiri birbirine yaklaştırırken, Monet, Pissaro, Sisley ve Renoir gibi izlenimci ressamlar da yeni ışık kuramlarıyla değişen çağa öncülük etmektedir.

Bu dönemin en belirgin empresyonist-sembolist bestecisi Claude Achille Debussy'dir. Şâir Mallarmé'deki «çağ-sonu» duyarlığını, Gabriel Faure'den Debussy'ye izleyebiliriz. Flaubert'in edebiyatta «Tamsözcüğü» arama çabası, Debussy'de «tam sesi» arama çabasına benzer. Debussy'nin ilk yapıtları ince, duygulu ve alımlıdır. Orkestrayla çizdiği tablolarda denizi ve denizin sayısız ritm coşkularını betimler.

Yirminci yüzyıl başlarında, resimdeki izlenimcilik, giderek müzikte de etkin olmaya başlamıştır. Ressamlar güneşin ışınlarını parçacıklara ayırırken, müzisyenler de, akorun (uygu'nun) temelini, onu oluşturan öğelere bölmekteydiler. Puslu çizgiler resimde olduğu kadar

müzikte de kullanılıp, resimde güneş ışıklarının parıltılar saçan etkinliği, müzikte titreşimli bir armoni yaratmaktadır.

Bu dönemin bestecileri, müzik, resim ve şiirin kaynaşmasından esinlenerek pek çok şiiri şarkı haline getirmiş, müziklisahne oyunları düzenlemiştir. Sözcükleri müziğe uygulamada Debussy'nin olağan üstü bir yeteneği vardır. Müzikle şiir öylesine içiçe girer ki, sonunda şiir müzik halinde yeniden doğar. 1892'de Debussy'nin şâir Mallarmé' den esinlendiği senfonik yapıt, bu türe en iyi örnektir.

Gerek bir önceki çağın bitişine karşı duyarlılığı, gerekse yeni bir yüzyıla başlamanın helecanı vardır Debussy'nin bestelerinde. Wagner'in tüm sanatları bir araya toplayıp yeni bir senteze varma amacı, Debussy ve diğer izlenimcilerde, sözcükleri, müziği ve rengi biraraya getirme özlemine çok yakındır. Debussy'nin Pellea ve Melisande adlı operası, çoğu zaman Wagner'in Tristan ve Isolde'si ile karşılaştırılır.

1900 başlarında, Ruslar'ın ulusal müzikten esinlenen bestecileri Rimsky-Korsakov'un yönetiminde Paris'te konserler vermektedir. Debussy de böylece Rus bestecilerini, özellikle Mussorgsky'nin yapıtlarını tanımak olanağını bulmuştur. Mussorgsky'nin gerçekçilik kavramı, Debussy'yi Wagner'in romantik etkisinden kurtarır.

Debussy'nin son döneminde bestelediği en önemli yapıt, Jeux isimli baledir. 1912'de bestelenen Jeaux'de saydam bir doku vardır. Çalgılar arası birbirine geçen melodi bir söyleşi halindedir. 1913'te bestelediği piyano prelüdlerinde ise resim öğeleri müzik öğelerinden baskın, konular da Debussy'ye özgüdür: Doğanın yaşantısı, peri masalları, uzak ülkelerin büyüsü ve tarih öncesinin gömülmüşlüğü.

Debussy'nin çağımız müziğine en büyük katkısı, armoni akışından yararlanma yoludur. Orkestralamadaki zenginlik, müziğin dış yapısındaki sağlamlık açısından, La Mer (Deniz) gibi nice başyapıtıyla yirminci yüzyılın dev bir bestecisidir Debussy.

1900 başlarında yine Paris'te yaşayıp izlenimci akımın etkisiyle ilk müzik yapıtlarını ortaya çıkarmış bir başka besteci de Maurice Ravel'dir. Ravel'e göre müzik, bir çeşit dinsel törendir. Büyülü bir çemberin içinde kendine özgü yasalarıyla yönetilmelidir. Müzikten anlamıyanlar, bu konuda yetkili olmayanlar girmemelidir bu yüksek duvarlardan içeri. Maurice Ravel'in yeni müziğe Debussy kadar katkısı olduğu söylenemez. Yöntem, teknik ve kişilik açısından değişik özellikler taşır her iki besteci de. Debussy doğaya taparken, Ravel yapay'a önem verip duygusallığı arkaya atar. Yapay'a olan ilgisi mekanik oyuncaklara, kuklalara ve cansız cisimleri canlndırmaya dek varır. Masalsı konuları gerçekçi seslerle canlandırır. Örneğin, 18'nci

yüzyılda Toledo'da bir saatçı dükkânını anlatırken saat tik-taklarını yansıtması çok gerçekçidir.

Ravel hiç bir zaman müzikte bir devrim yapmış değildir. O günlerde gelişmekte olan Schönberg ve Stravinsky gibi müzik gramerini ya da sentaksı değiştirmek amacı gütmemiştir.

Ravel'in Birinci Dünya Savaşı'ndan önce bestelediği yapıtlar arasında en çok Debussy ile karşılaştırılan Daphnis ve Chole'dür. Savaş öncesi diğer yapıtları da gittikçe yalınlaşan bir yapı ve anlatım kazanır. 1913'te bestelediği Mallarmé'den ÜÇ ŞİİR ve 1914'te bestelediği Piyano Üçlüsü, ya eski klasik yalınlığı yeniden canlandırma, ya da yeni bir klasizm yaratma amacındadır. Ravel'in savaş sonrası yapıtları ise teknikte büyük bir aşama gösterir. Sonraları özgür bir disonant (uyumsuz) armoni kullanışı da İzlenimci bestecilerin tekniğinin ötesindedir. 1930'dan sonraki parçaları ise caz öğeleriyle süslenmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'na dek gelişen müzik, bir önceki çağın bir uzantısı, titiz çalışmalarıdır. Önemli olan müziğin artık tek başına bir sanat dalı olmayıp, şiir ve resimle içiçe bir doku örmesidir.

yeni ufuklar dergisinin serüveni

tuncer uçarol

YENİ UFUKLAR DA KAPANDI

Yeni Ufuklar dergisi, 24 yıl sonra, 274. sayısında (temmuz 1976) kapandı. Hem de, kalmış dergi alacaklarını kitapla alabileceklerini belirten, yalnız abonelere seslenen bir gazete duyurusuyla...

Dergide, kapanacağına ilişkin açıklama yoktu! Ama eş dost biliyordu. *Hasan İ. Dinamo,* «Dergiler Mezarlığı» başlıklı yazısında (*Cumhuriyet* 5.7.1976) üzücü haberi verdi: «...Ortada 'Yeni Ufuklar' dergisi ile 'Militan' kalmıştı. Yeni Ufukla'a bir yazı hazırlıyordum. Nejad'ın Galeri Baraz'daki resim sergisinde Vedat Günyol'la karşılaştım. Artık yazıya gerek olmadığını, bu ay dergisini kapayacağını söyledi. Sonsuz bir bıkkınlıkla, her ay ekmek parasından bin lira yitirdiğini ekledi. Dergiler, hiçbir zaman çok satmamıştır...»

H. İ. Dinamo, *yeni kapanan dergiler* için, «o da kültür mezarlığına yolcu oldu» diyor...

Kapanan dergilere, ah'layıp vah'layalım mı?.. Kültür mezarlığı, dergiler mezarlığı demek doğru mu?.. Dinamo da, aynı yazısında dayanamamış, kapanan dergileri «düşünce bahçeleri»ne de benzetmiş. Belki, böyle demek daha doğru. Onlara «değerli tohumluklar» da diyebiliriz. Onların yerini bulup yararlanmasını bilenler, yeni bir adla yeşeriveriyorlar. Yazarları, yazdıklarını derlerse, kitaplar oluşuyor. Edebiyat, dergilerden filizleniyor... Dinamo da şöyle diyor: «... Dergiler hiçbir zaman çok satmamıştır. Bedava yazılarla yaşamağa çalışan bu düşün, sanat çocukları, zamanla kültürümüzün vazgeçilmez birer sayfası olmaktadır. Çoğu zaman yitik değerlerimizi, dü-

şünce bahçelerimizi, uzun yıllar yığdığı tozları silkeleyerek onlardan çıkarıyoruz. Böylece, bedava, pir aşkına yazılmış sayısız değerli yazı, o kültür hazineleri, biraz daha yaşayan kültür akımlarına karışarak durup dinlenmeden düşün kervanının derinlerden gelen can seslerine ayak uydurmaktadır.»

Dinamo'nun bu satırlarında, o yaşatıcı değişim var.

VEDAT GÜNYOL DERGİSİNİ ANLATIYOR

Bu yaşayan değişim, Günyol'un konuşmasından da yakalanabilir... *Tanju Cılızoğlu,* Yeni Ufuklar gibi 274 sayı çıkmış bir derginin, bir habercikle defterinin dürülmesine eli varmamış, (benden önce davranıp) Günyol'la konuşmadaki Günyol'un şu açıklaması; çoktan, *Yeni Ufuklar*'ın çiçekler açtığını, bize, iyi ve çınar dergilerin uç uca kültür tohumluğu yapacağını gösteriyor:

«*YeniUfuklar*'da ilk defa yazı yazıp da, edebiyatımızda ad yapmış olanlar kimler mi? Sıralayayım: Mehmet Başaran, Fakir Baykurt, Atalay Yörükoğlu, Oğuz Arınkanlı, Orhan Duru, Demir Özlü, Selim İleri, Nejat Soyer vb.»

Bunlara, *Yeni Ufuklar*'da son yıllarda sürekli yazanları da katmalı. Elimde eksiksiz son 35 sayı (eylül 1973-temmuz 1976: 240 - 274) vardı, onları karıştırdım. Bu son 35 sayıda —son üç yılda— yazılarını sürekli okutan üç edebiyatçı vardı: *Vedat Günyol* 32 sayıda, *Afşar Timuçin* 31 sayıda, İsmet Z. Eyuboğlu 30 sayıda da yazmış... Ayrıca, *Yeni Ufuklar*'ın gençlik arayan dergi olması da önemli. 35 sayıda görünen 119 addan, 61'i bir kez, 19 iki kez, 8'i üç kez görünmüş dergide. Bunların çoğu, adları hiç duyulmayanlar ya da çok az duyulanlar. Böylece *Yeni Ufuklar,* salt son üç yılda bile, edebiyatımıza bunca umut serpmiştir.

Vedat Günyol; «*Dergi yaşarken sizde en çok etkili olan anılar hangisidir?*» sorusunu yanıtlarken de, hem dergisinin yaşamöyküsünü sevgiyle özetlemiş, hem de dergi yayımlama güçlüklerine değinmiş:

«YENİ UFUKLAR, *Ufuklar* adıyla 1952 Şubatında çıkmaya başladı. (...) İlk sayıyı *Orhan Burian*'la birlikte hazırladık. Kendi adımızla. takma adlarla yazılar yazdık, çeviriler yaptık, fıkralar alıntılarla süsledik ilk sayıyı. Dergiye karşı, iki yönlü bir ilgi avına çıkıyorduk: Okurlardan ve yazarlardan gelecekti bu ilgi. YÜCEL dergisine uzun yıllar emek vermiş iki insan olarak, böyle bir deneyi göze alıyorduk. YÜCEL'in bine yaklaşan abonelerinden üçyüz ka-

darı dergiye yakınlık gösterdiler. (...) Yazarladan beklediğimiz yakınlık, daha bir umut veriri oldu: Melih Cevdet Anday, (yazı hayatına Yücel'de başlıyan) Fakir Baykurt, Mehmet Başaran, ardından Kâmuran S. Yüce, Müştak Erenus katıldılar aramıza. Üçüncü sayı umutlarımıza umut kattı: Sabahattin Eyuboğlu, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Talip Apaydın, Sabih Şendil İmzalarıyla daha bir zenginleşmiştik. (...) Onikinci sayıya geldiğimizde, Orhan Duru, Bülent Ecevit, Ekrem Sağkol, Behiç Duygulu, Samim Kocagöz vb. desteğinde hayli güçlenmiştik. Ondördüncü sayı (Mart 1953), Orhan Burian'ın damgasını taşıyan son sayı oldu. Orhan Burian, mide kenserini yenemedi, ayrıldı dünyamızdan. (...)

Ölesiye sevdiğim ve saydığım insanın son isteği, derginin benim elimle sürdürülmesiydi. Bankadaki bin lirasını bu işe ayırmıştı. Dergiyi sürdürecektim. Ama, nasıl bilemiyordum. (...) Sonra, UFUKLAR'ın başına bir *Yeni* sözcüğü ekliyerek, yayını sürdürmeye başladım tek başına. Yirmi üç yıl, ufak tefek aksamalarla yürüttüm derginin yayınını, *Çan yayınları* adı altında 57 sayıyı bulan kitap furyasıyla. (...)

Yıl 1956. Yılmaz Pütün (bugünün Yılmaz Güney'i) çıkıyor karşıma. Nihat Ziyalan, Özdemir İnce'lerle birlikte, yeni sesler getiriyorlar bana. Yılmazla mektuplaşıyoruz. Bir fotoğrafçıda çalışıyor. Yılmaz. *Ölüm Beni Çağırıyor* adlı hikâyesini koyuyorum derginin Mayıs 1956 sayısına. Sıcak mektuplar yağıyor. Dergiyi satmak istiyor Adana'da Her ay otuz kırk dergi postalıyorum adresine. Ay sonlarında tıkır tıkır paralar postalıyor adresime. Sonradan öğreniyorum: Dergileri satamıyor, ama satmış gibi parasını kendi cebinden ödüyor.» ...

Vedat Günyol; dergisi için, «Bir gönül işiydi, Öyle de kaldı. Dergiye katkıda bulunan yazarlarımızın hiçbiri para pulla iligili kimseler değillerdi. Görev günlerimde öğretmenlik maaşım, emeklilik günlerimde de emeklilik maaşım beni her türlü çıkar kaygısından uzak tutabiliyordu.» diyor.

«*Bu derginin çıkması için harcadığınız çabayı ve ekonomiyi belirlersek, nasıl bir mal varlığı olabilir?*» ilginç sorusunu da şöyle yanıtlıyor Günyol: «Yirmi dört yıllı bir ortak çaba sonunda, nasıl bir ürün elde edebilirdik, bunca çaba, çıkarsız, bunca gönül işi hayhuyla girişilip nefes tüketilen, hiçbir karşılık beklemeden sürdürülen yazı hayatında? Bir kahramanlık, bir özgeçi sorunudur bu, yazarlık dünyasında, ortakça harcanan dünyanın hangi köşesinde raslanabilir böylesi bir özgeçiye? bir kültür birikimine dayanan, ömür

boyu oluşup gelişen çaba, nasıl değerlendirilebilir bir kalemde, bir çırpıda?»

Gerçekten de, bin bir güçlükle dergi çıkarmak, durumu bile bile direnmek, bir kahramanlık, bir özgeçi sevincidir. Hele bunu Vedat Günyol gibi bir öğretmen yapmışsa, ayrıca memurluk sıkıntısını da omuzlarında taşımış demektir. Dinamo'nun dediği gibi; yazanlar da, «pir aşkına» yazmışlardır. (*Tiyatro 76*'nın gene bu sayısında, konuşmadan iki sayı beride şiiri bulunan *Hasan Hüseyin*'in, *M. Sanat* dergisindeki —25.6.1976/190— «Sanatta Kilit» adlı tüm memur edebiyatçılarla tüm memur değerlendirmecileri edebiyat cumhuriyetinden kovduğu yazısını, burada anımsamak olası değil! Edebiyatta en az bir iş bölümü olduğunu da unutan M. Hüseyin, tek açıdan bakarak tüm memur yazarlara kıyıyor: «Diyelim ki, adam memurdur, öğretmendir, kurulu düzenin nimetlerinden rahatça yararlanmaktadır yazı yazmasını da bildiği için, çıkan kitapları tanıtmakta, eleştirmekte, seçicilik de yapmaktadır. (...) Bunlar, ellerindeki olanakları, kişisel çıkarları ve yaşam güvenceleri adına kullanan, bunu da ilerici, toplumcu kılığa büründürmesini bilen açıkgözlerdir.» diyor... Herhalde, şu durgun yılda Fakir Baykurt, Vedat Günyol, Cahit Külebi, Behçet Necatigil, Cemal Süreya, Ali Yüce gibileri, ya da bir sözlüğün daha başındaki A'dan B'den Ahmet Haşim, Tahir Alangu, Talip Apaydın, Nurullah Ataç, Şevket S. Aydemir, Başaran, İlhan Berk, Yahya K. Beyatlı'yı, tüm yapıtlarıyla edebiyatımızdan sürmek istiyor, bu sayfalara kilit takacak! Belki de, yeni bir Sabahattin Ali - Sait Faik - Bekir Yıldız olayı gibi...)

Nasıl pir aşkına olmasın, bizde dergi çıkarmak, şiir yazmak, edebiyat değerlendirmesi yapmak?..

Her dergi kapanışında, bazan da arada bir çıkan olaylarla, acılı, anılır bu konu.

DERGİLERİN KAPANMA NEDENLERİ

Vedat Günyol'a da, *Tiyatro 76* dergisi sormuş: «*Kapanmaya giden nedenler sizce nedir?*» ...Günyol da; «Bu nedenleri, Cemal Süreya, Politika Gazetesinin 13.7.1976 sayısında yetkiyle açıkladı. Ona ekliyecek hiç bir şey söyleyemem.» diye yanıtlamış.

Cemal Süreya o yazısında; *Militan* gibi çok satabilen bir derginin de kapanması üstünde durarak, dergilerin, artan giderler karşısında fiyatlarını yükseltememeleri konusuna değiniyor, bunu da şöyle açıklıyor: «Okur edebiyat dergisini ucuza almak istiyor. Bir

şişe rakı bir dergiden değerli görüldükçe bu bunalım sürecektir. Muhasebe dergisi yirmi beş lira. Muhasebeseverler o dergiyi yirmibeş lira verip alıyor da, edebiyatseverler aynı oylumdaki bir edebiyat dergisine, bunun yarısı kadar bir fiyatı çok görüyorlar.» «Bir kuruma (Türk Dili), bir yayınevine (Varlık), bir gazeteye (Sanat Dergisi), bir ilan olanağına (Hisar) dayanmayan sanat dergilerinin ortalama ömürleri 1 - 2, kimi zamanda 1 - 4 yıldır ülkemizde.»

Dergilerin kapanmaları konusunda *Oluşum* dergisindeki (temmuz - ağustos 1976/27 - 28 imzasız yazıda belirtilen şu nedenler de var:

— «Türkiye'de abone geleneğinin oluşmamış bulunması.»

— Anadolu'da dergi satamama (dağıtım zorlukları) konusu.

— «Gazetelerin sanata, edebiyata geniş yer vermeğe başlamaları.»

Bu nedenlere, *Yaşar Nabi*'nin *Yıllar Boyunca Edebiyat Dünyamız* adlı kitabındaki (1971, sayfa 196 - 197) «Yazarlar ve Dergiler» yazısından da eklemeler yapabiliriz:

— «Alabildiğine bölünmüştür edebiyat dünyamız.» Gittikçe daha fazla dergi çıkmaktadır. Bu da her birini zayıflatmaktadır.

— «Herkes yazısının hiç beklemeden çıkmasını, derginin baş sayfasında yada ilk sayfalarından birinde yer almasını» istemektedir...

Ancak, Yeni Ufuklar'ın kapanma nedenlerini orada burada aramağa gerek yok! Bu nedenler, onun son üç yıllık sayıları arasında üç önemli çığlık olarak duyurulmuş. Unutulup gitmiş! İşte, dergideki o eskiyivermiş duyurular:

Mart 1974 sayısında dergi; bir yazar kadrosu oluşturduğunu, «ayrıca çeşitli yurt ve dünya sorunlarını, sanat, edebiyat ve düşünce açısından inceleyen özel sayılar da düzenleyeceğini» belirtmiş, 1972'de 3 liradan 5 liraya çıkartabildiği dergi fiyatı ayarlanmasını da, ancak bu tarihte abonelerine yansıtabilmiştir. (Yıllık 60 lira.) (Ancak, özel sayılar çıkartılamamış, 17 kişilik kadrodanda 4'ü hiç yazmamış, 3'ü de de bir-iki kez yazmıştır

Dergi, haziran 1974 sayısında ise şu duyuruyu yayımlamıştır: «... *Yeni Ufuklar,* okuyucularından gördüğü ilgi ile yaşayan, ilânsız reklâmsız yaşamaya çalışan ve de yaşayan sayılı dergilerden biridir. Onun tek dayanağı, tâ başlangıçta olduğu gibi bugün de, abonelerinin kesiksiz ilgisi olmuştur, bundan sonra da olacaktır. *Yeni Ufuklar*'ı, gittikçe artan baskı giderlerine rağmen yaşatmak istiyor-

sanız, siz vefalı okuyucularımızın bize dost elinizi uzatmanızı, abonelerimize aboneler katmanızı bekliyoruz.»

Derginin Mayıs 1975 sayısından da, hem yazarlara, hem okuyanlara şu duyuru çıkarılmıştır: «... YENİ UFUKLAR (...) bundan böyle, hümanizma çizgisinden ayrılmadan, yeni değerlere daha bir ağırlık vermek isteğindedir. Bir kadro niteliği taşımamakla birlikte, sürekli olarak, yazılarıyla, pîr aşkına katkıda bulunan, bundan böyle de bulunacağına inandığımız yazar topluluğumuzun (her ilerici aydına açık olan topluluğumuzun), bu doğrultuda bize yardımcı olacağına inanıyoruz.» ... «*Yeni Ufuklar*'ın, aynı çizgideki bütün ilerici dergiler gibi, yaşayabilmesi ve amacına varabilmesi, okuyucularının, bugüne kadar gösterdikleri yakın ilgiyi sürdürmelerine bağlı bulunuyor. Bu ilginin ucu, ne yazık ki, parasal bir katkı zorunluluğuna varıyor. İlerici niteliği dolayısıyle, her çeşit reklâm olanaklarından yoksun olan dergimiz, her sayısını hatırı sayılır bir açıkla kapatmak zorunda kalıyor. Bu bakımdan —sayın okuyucularımızın anlayış göstereceklerine inanarak—derginin fiyatını artırarak 750 kuruşa çıkarmayı göze aldık. (...) Ayrıca, dergimizin, sayıları ikiyüzü aşan *onursal* abonelerinden, bize en az bir abone kazandırmalarını rica edeceğiz.»

İşte, Yeni Ufuklar'ın gerçek satırlardaki serüveni...

Tüm bu zorluklara, 24 yıl, 274 sayıyla 274 kez dayanmış... İyi dayanmış Vedat Günyol.

Geleceğe de iyi dayanacaktır onca yazısıyla YENİ UFUKLAR. Kapansa da, yaşayacak dergilerdendir.